

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1993

door Mark DEWEERDT

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen, journalist bij De Standaard

In 1993 brak in België in tweevoudig opzicht een nieuw tijdperk aan: de grootste en ingrijpendste grondwetsherziening uit de geschiedenis, in uitvoering van het Sint-Michielsakkoord van 1992, vormde het koninkrijk definitief om in een bondsstaat, en na de plotse dood van koning Boudewijn, na een bewind van meer dan veertig jaar, kwam met Albert II een nieuwe monarch op de troon. De tweede helft van het verslagjaar stond in het teken van de mislukking van het sociaal pact waartoe eerste minister Jean-Luc Debaene en koning Albert hadden opgeroepen en van de uitwerking van een crisisplan, dat drastische maatregelen bevatte voor de sanering van de overheidsfinanciën, het herstel van de concurrentiekracht van de bedrijven en de tewerkstelling.

I. De uitvoering van het Sint-Michielsakkoord over de staatshervorming

A. De grondwetsherziening

Het politieke leven stond in het eerste halfjaar van 1993 in het teken van de afwikkeling van de staatshervorming, waarover de regeringspartijen (CVP, SP, PS en PSC) op 29 september 1992 het zogenaamde Sint-Michielsakkoord hadden gesloten, dat naderhand de steun had gekregen van de Volksunie en van de groene partijen Agalev en Ecolo.

Eerste minister Jean-Luc Dehaene (CVP) en de zeven zogenaamde Sint-Michielspartijen vonden op 15 januari een compromis over de ecotaks, een belasting op milieu-onvriendelijke produkten en verpakking, waarvan de groenen de invoering vroegen in ruil voor hun medewerking aan de staatshervorming. Wegens sociale onrust in de (Waalse) bedrijven die pvc produceren, een van de verpakkingsmaterialen die door de milieubelasting zouden worden getroffen, hadden de PS en de PSC eind 1992 een herziening gevraagd van vroegere afspraken.

Het compromis van 15 januari stelde de invoering van de ecotaks op pvc-drankverpakking met zes maanden uit, tot 1 juli 1994. Een opvolgingscommissie zou vóór het einde van het jaar verslag uitbrengen over de sociaal-economische gevolgen van de invoering van de ecotaks.

De zenuwachtigheid in de meerderheid als gevolg van de ecotaks-kwestie werd nog aangescherpt door een verklaring van Luc Van den Brande (CVP), de minister-president van de Vlaamse regering, in La Libre Belgique (11 januari). Van den Brande omschreef het Sint-Michielsakkoord als een "episode in het koninkrijk" en zei dat hij droomde van een "nog autonomer" Vlaanderen. Voor de federale staat België zag hij tegen het einde van de eeuw alleen nog maar een rol als "go between" tussen de gemeenschappen en Europa. De Vlaamse minister-president verdedigde een gedeeltelijke splitsing van de sociale zekerheid, meer bepaald de ziektekostenverzekering, de pensioenen van de ambtenaren van gewesten en ge-

meenschappen, en de werkloosheidsuitkeringen. Hij pleitte, ten slotte, voor grotere fiscale bevoegdheid voor de gewesten en de gemeenschappen.

Aan Franstalige kant werd negatief gereageerd op het interview met de Brusselsse krant, vooral op de vraag naar de splitsing van de sociale zekerheid. Zo zei vice-premier Melchior Wathelet (PSC) "genoeg te hebben van goede christenen die pleiten voor solidariteit met Bosnië en Somalië, maar die een minimum aan solidariteit onder de Belgen op de helling zetten".

Nog dezelfde dag werden eerst CVP-voorzitter Herman Van Rompuy en nadien Van den Brande zelf bij koning Boudewijn ontboden om, naar algemeen werd aangenomen, uitleg te geven. Het Paleis zelf maakte de audiënties bekend die, tegen de gewoonte in, na de middag plaats hadden.

Dat Van den Brande ter verantwoording werd geroepen, lokte dan weer negatieve reacties uit in Vlaanderen, waar men het Paleis verweet Vlaamse politici strenger aan te pakken dan Franstalige. Er werd verwezen naar Philippe Moureaux die, voor zover bekend, in 1991 niet was terechtgewezen omdat hij tijdens de crisis over de wapenuitvoer naar het Midden-Oosten met het gebruik van een "institutionele atoombom" had bedreigd.

In de Vlaamse Raad, waar het incident op 14 januari ter sprake kwam, zegde Van den Brande zijn steun toe aan het Sint-Michielsakkoord, maar hij herhaalde er ook zijn verklaringen aan de Libre en hij wees erop, alleen verantwoording verschuldigd te zijn aan de Raad, niet aan de koning.

Premier Dehaene nam in de Kamer, waar hij op 18 januari over de kwestie werd geïnterpelleerd, de politieke verantwoordelijkheid voor de koninklijke audiëntie op zich. Hij zei dat het staatshoofd geregeld zijn ministers, de voorzitters en leden van de gewest- en gemeenschapsregeringen, en de voorzitters van de politieke partijen ontvangt. De premier noemde het "een vaste gewoonte" dat koninklijke audiënties achteraf aan de pers worden meegedeeld, maar bronnen in de Wetstraat spraken dat tegen.

Het incident kreeg enkele weken later een vervolg, toen vice-premier en minister van Sociale Zaken Philippe Moureaux (PS) Van den Brande in een interview met *Le Soir* (4 februari) "le Gauleiter de la Flandre" noemde. Gauleiter was in de jaren 1930 in Duitsland de benaming voor een regionale leider van Hitlers nazi-partij. De eerste minister, die een week later daarover werd geïnterpelleerd, zei dat Moureaux als parlamentslid sprak, "niet als minister en dus ook niet namens de regering", maar dat, gezien het "subtiele en delicate" onderscheid tussen beide functies, dergelijke uitlatingen "best vermeden" worden.

Op 28 januari kondigde VU-voorzitter Bert Anciaux aan, dat hij met premier Dehaene een "historisch" akkoord had gesloten over het wegwerken van onverantwoorde financiële transfers in de sociale zekerheid tussen Vlaanderen en Wallonië. Daarmee was volgens hem de voorwaarde vervuld voor de steun van de VU-fracties aan het Sint-Michielsakkoord.

Volgens het akkoord zouden binnen de twee jaar de budgetten in de klinische biologie en de radiologie volgens "louter objectieve criteria" worden verdeeld. De vernieuwde Algemene Raad van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (Riziv), die tegen 1 april zou worden geïnstalleerd, zou werk maken van het in kaart brengen van de verschillen in de toepassing van de sociale-zekerheidswetgeving in de drie gewesten.

[Het verslag-Jadot, genoemd naar Michel Jadot, de voorzitter van de Algemene Raad van het Riziv, waarvan De Financieel Economische Tijd op 18 december mel-

ding maakte, bevestigde voor het eerst officieel dat er grote verschillen bestaan tussen de kostprijs van de geneeskunde in Vlaanderen en Wallonië. Meer bepaald voor klinische biologie, radiologie en technische prestaties lag de kostprijs in 1992 in Wallonië 30 tot 70 procent hoger dan in Vlaanderen. De uitgaven voor geneesmiddelen, de verpleegdagprijs en de kostprijs van de gewone rustoorden was in Wallonië een vijfde hoger dan in Vlaanderen. In Vlaanderen lag de kostprijs van de rust- en verzorgingstehuizen een vijfde boven het Waalse cijfer. Voor de overige uitgaven waren de verschillen minder groot. Een studie van de Leuvense economen Paul Van Rompuy en Valentijn Bilsen, die half juni bekend was geworden, toonde aan dat Vlaanderen via de sociale zekerheid in 1990 drie procent van zijn bruto regionaal product, of 122 miljard frank, overdroeg aan het Waalse en het Brusselse Gewest en aan de federale overheid.]

De "afbouw op korte termijn van de financiële transfers, in het bijzonder in de sociale zekerheid, die niet op basis van solidariteit en objectieve factoren kunnen worden verklaard", was overigens een van de punten in het zogenaamde tienpuntenprogramma dat de partijen van de Vlaamse regering (CVP, SP en VU), op basis van een resolutie van de Vlaamse Raad, verdedigden tijdens de gemeenschapsdialoog van 1992. In opdracht van de Vlaamse regering begon een academisch team in januari een onderzoek naar de financiële transfers in de sociale zekerheid. Het zou tegen 1 juli 1994 afgerond moeten zijn. Minister van Sociale Zaken Philippe Moureaux zei aan De Morgen (13 februari) dat hij niet aan dat onderzoek zou meewerken.

Intussen was, op 19 januari in de Senaat en op 3 februari in de Kamer, de openbare behandeling begonnen van de grondwetsherziening, de eerste stap in de omzetting van het Sint-Michielsakkoord in wetteksten. Met spanning werd uitgekeken naar de stemmingen in de Kamer omdat de Sint-Michielspartijen er maar drie stemmen meer hadden dan de 142 die nodig waren om de tweederde meerderheid te halen die voor de herziening van de grondwet vereist is.

Bij de eerste stemming, op 6 februari, keurden 144 kamerleden de wijziging van het eerste grondwetsartikel goed. Ook bij latere stemmingen werd het grondwettelijk quorum bereikt, mede omdat de meerderheid af en toe op steun van oppositieleden, zoals Jan Decorte (Rossem), kon rekenen. In de Senaat, waar de eerste stemming op 5 februari plaats had, hadden de zeven partijen een ruimere stemmenmarge, die nooit in het gedrang kwam.

De daaropvolgende dagen kenden de debatten in de Kamer een incidentrijk en bijwijlen chaotisch verloop, waarvan de vergadering van 10 februari het dieptepunt vormde. Vóór de stemming over artikel 59quinquies, dat de overdracht van bevoegdheden van de Franse Gemeenschap naar het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschapscommissie (Cocof) in Brussel regelt, zei minister Philippe Moureaux dat het artikel belangrijk en gunstig is voor de Franstaligen, omdat het hen de mogelijkheid geeft hun zaken "onder elkaar te regelen". Het is ongebruikelijk dat regeringsleden in het parlement een stemverklaring geven. De liberale oppositie reageerde woedend en eiste uitleg van de eerste minister.

Joris Van Hauthem (Vlaams Blok) creëerde een tweede incident toen hij van op het spreekgestoelte "La Belgique, qu'elle crève" riep, een herhaling van de uitroep van het Vlaams-nationalistische kamerlid Joris Van Severen uit 1928. PRL-voorzitter Jean Gol vroeg dat de kreet uit het Beknopt Verslag en de Handelingen zou worden geschrapt. Tot hij voldoening kreeg, weigerde hij het spreekgestoelte te verlaten, ook tijdens een schorsing van de vergadering gedurende twintig minuten. Even zag het er naar uit, dat kamervoorzitter Charles-Ferdinand

Nothomb Gol zou laten verwijderen. Toen de meerderheid Gols eis steunde, kwam een einde aan het incident.

Premier Dehaene zei 's anderendaags dat Moureaux zijn stemverklaring als Brussels kamerlid en niet namens de regering had afgelegd. Hij herhaalde dat ter wille van het "subtiële en delicate onderscheid" tussen beide mandaten zulke initiatieven best vermeden worden.

In een veel rustiger sfeer wijzigde de Kamer op 2 maart een tweede reeks grondwetsbepalingen.

In april besprak de Kamer de herzieningsvoorstellen die eerder door de Senaat waren goedgekeurd. Omgekeerd stonden de herzieningsvoorstellen die de goedkeuring van de Kamer gekregen hadden aan de orde in de Senaat. Op 23 april zetten beide assemblees met een laatste reeks stemmingen - en een daverend applaus op de banken van de Sint-Michielspartijen - een punt achter de grondwetsherziening.

De gewijzigde artikelen werden daarop ter bekrachtiging aan de koning voorgelegd, op 5 mei afgekondigd en op 8 mei in de drie landstalen in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. Inclusief de opheffing van vijf overgangsbepalingen (afgekondigd op 30 december 1992, Belgisch Staatsblad 16 februari 1993), de latere invoeging van twee artikelen over het recht op openbaarheid van bestuur en de Raad van State (afgekondigd op 18 juni 1993, Belgisch Staatsblad 29 juni 1993) en nog eens twee over de zogenaamde sociale en economische grondrechten en de eerbiediging van het privé- en het gezinsleven (afgekondigd op 31 januari 1994, Belgisch Staatsblad 12 februari 1994), en een aanpassing van artikel 24 (afgekondigd op 9 december 1993, Belgisch Staatsblad 14 december 1993) werden 45 grondwetsbepalingen herzien. De belangrijkste daarvan zijn:

- artikel 1, dat bepaalt dat België een "federale staat [is,] samengesteld uit de gemeenschappen en de gewesten", en de splitsing van de provincie Brabant regelt;
- het nieuwe artikel 25ter, dat de residuaire bevoegdheid principieel aan de gewesten en de gemeenschappen toewijst;
- de artikelen 26, 27 en 41 die het tweekamerstelsel hervormen;
- artikel 36 dat op het federale niveau de onverenigbaarheid invoert tussen een ministerieel ambt en het lidmaatschap van het parlement;
- artikel 49 dat het aantal kamerleden vermindert van 212 tot 150;
- de artikelen 53, 54 en 55 over de samenstelling van de hervormde Senaat;
- het nieuwe artikel 59quater over de rechtstreekse verkiezing van de leden van de Raden;
- de artikelen 65 en 71 over de beperking van het aantal federale ministers tot ten hoogste vijftien, de zogenaamde legislatuurregering en het zogenaamde legislatuurparlement;
- artikel 68, dat de gewesten en de gemeenschappen verdragsrecht geeft;
- het nieuwe artikel 107ter-bis dat het principe van de federale loyaliteit invoert.

De federalisering had intussen bij een deel van de publieke opinie de vrees voor het uiteenvallen van het land doen groeien, die nog werd aangewakkerd door verklaringen, vooral aan Vlaamse maar ook aan Franstalige zijde, dat deze staatshervorming niet de laatste zou zijn. Op initiatief van de, naar eigen zeggen

onafhankelijke en apolitieke, vzw Tegen het Separatisme betoogden op 25 april in Brussel enkele tienduizenden (25.000 volgens de politie, 100.000 volgens de organisatoren) tegen separatisme. Bekende Belgen als Eddy Merckx, Toots Thielemans, Jacky Ickx, Paul Van Himst en Dirk Frimout hadden tot deelname aan de betoging opgeroepen. Een meerderheid van de manifestanten was Franstalig.

B. De uitvoeringswetten

Na de grondwetsherziening maakte het parlement vanaf begin juni werk van de openbare bespreking en de goedkeuring van enkele uitvoeringswetten. De laatste stemmingen daarover hadden op 14 juli plaats en werden ook nu weer besloten met een luid applaus. In de Kamer zwaaide de VU-fractie met leeuwevlagjes. Op de ambtenarentribune lieten kabinetsmedewerkers van de premier een bordje "Bravo Jean-Luc" zien.

Al op 8 mei waren in het Staatsblad de Bijzondere Wet van 5 mei 1993 en de Wet van 5 mei 1993 betreffende de internationale betrekkingen van de gemeenschappen en de gewesten gepubliceerd. Beide wetten geven uitvoering aan het gewijzigde grondwetsartikel 68, dat de gemeenschappen en de gewesten internationaal verdragsrecht geeft.

Het Staatsblad van 20 juli publiceerde de Bijzondere Wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur, de Wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur en de, om legistiek-technische redenen afzonderlijke, Bijzondere Wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur en tot aanvulling van de kieswetgeving met betrekking tot de gewesten en de gemeenschappen.

De Bijzondere Wet handelt vooral over de bevoegdheden van de gewesten en de gemeenschappen en over de samenstelling en de werking van de gewest- en gemeenschapsraden en de gewest- en gemeenschapsregeringen.

De (gewone) Wet regelt de rechtstreekse verkiezing van de Vlaamse Raad en de Waalse Gewestraad, past de federale kieswetgeving aan de hervorming van het tweekamerstelsel aan, wijzigt de wet over de verkiezingen van het Europees Parlement en bevat de bepalingen over de ecotaks.

De afzonderlijke Bijzondere Wet gaat vooral over de uitgaven voor de verschillende verkiezingen.

De publikatie van die wetten voltooide de vierde staatshervorming sinds 1970, die België definitief ombouwde van een unitaire naar een federale staat en de staatsrechtterminologie aan die ontwikkeling aanpaste (zo is er voortaan sprake van de federale in plaats van de nationale overheid, en van gewest- en gemeenschapsregering in plaats van executieve).

De samenstelling en de taakverdeling van het federale parlement en de wetgevingsprocedure werden diepgaand gewijzigd. De Kamer van Volksvertegenwoordigers telt voortaan 150 (in plaats van 212) leden, die rechtstreeks verkozen worden in 22 kieskringen, die in de plaats kwamen van de 30 kiesarrondissementen. De Senaat heeft 71 (in plaats van 184) leden: 40 die rechtstreeks verkozen worden in drie kieskringen; 21 die door de gemeenschapsraden worden aangewezen (en de enige parlementsleden worden met een zogenaamd dubbel mandaat) en 10 die geëcoopteerd worden.

De Kamer oefent exclusief de politieke controle (inclusief de goedkeuring van de begrotingen) en in beginsel de wetgevende bevoegdheid uit; de Senaat treedt op als "beziningskamer", maar blijft mede bevoegd voor de grondwetsherzie-

ning en wetten over de staatsinstellingen. Het federale parlement wordt om de vier jaar verkozen. Tussen twee verkiezingen in kan het alleen onder strikte voorwaarden worden ontbonden.

De federale regering telt ten hoogste vijftien ministers, die na hun benoeming ontslag moeten nemen uit het parlement. Het parlement kan de regering maar ten val brengen door middel van een constructieve motie van wantrouwen, waarin een nieuwe eerste minister ter benoeming aan de koning wordt voorgedragen.

De gewestraden worden om de vijf jaar rechtstreeks verkozen; de gemeenschapsraden worden samengesteld op basis van de gewestraden. De Vlaamse Raad, die tegelijk gewest- en gemeenschapsraad is, telt 124 leden, van wie zes Vlaamse leden van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. De Waalse Gewestraad telt 75 leden die, samen met 19 Franstalige leden van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, de Franse Gemeenschapsraad vormen. De Brusselse Hoofdstedelijke Raad en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap, die voordien al rechtstreeks werden verkozen, blijven 75 resp. 25 leden tellen. De Vlaamse Raad en de Waalse Gewestraad kunnen later, in het kader van de "constitutieve autonomie", hun samenstelling en werking en de samenstelling en de werking van de Vlaamse resp. Waalse regering zelf regelen.

De gemeenschappen kregen bijkomende bevoegdheden voor de OCMW-wetgeving, de gewesten inzake leefmilieu, landbouw, uitvoer en intercommunale verenigingen. De strafrechtelijke bevoegdheid van de gewesten en de gemeenschappen werd uitgebreid. Zoals de gemeenschappen, kregen ook de gewesten de mogelijkheid zelf verdragen te sluiten in hun bevoegdheidssfeer.

Gemeenschappen en gewesten kregen ook bijkomende financiële middelen: de eerste de volledige opbrengst van het kijk- en luistergeld, de tweede de opbrengst van de ecotaks (officieel milieutaks genoemd).

De herziene grondwet en de uitvoeringswetten maakten het de Franse Gemeenschap mogelijk de uitoefening van haar bevoegdheden over te dragen aan het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschapscommissie in Brussel (Cocof). Aangezien er in 1980 aan Nederlandstalige kant voor gekozen werd het Vlaamse Gewest in de Vlaamse Gemeenschap te laten opgaan, kreeg het federale België na de staatshervorming van 1993 een nog duidelijker "asymmetrisch" karakter: in het noorden van het land primeert de gemeenschap, in het zuiden het gewest. Brussel is een eigen, volwaardig gewest geworden, waar de Nederlandstalige minderheid beschermd wordt.

De staatshervormingswetten splitsten, ten slotte, per 1 januari 1995, de provincie Brabant in Vlaams-Brabant en Waals-Brabant (de negentien Brusselse gemeenten vormen geen eigen provincie), koppelden de provincieraadsverkiezingen aan de zesjaarlijkse gemeenteraadsverkiezingen en regelden de verdeling van de (vanaf 1994: 25 in plaats van 24) "Belgische" zetels in het Europees Parlement: veertien (i.p.v. dertien) Vlamingen, tien (i.p.v. elf) Franstaligen en één Duitstalige.

C. Verdere ontwikkelingen

Om de leesbaarheid en de interne samenhang ervan te verbeteren, diende de regering eind juni een voorstel in om de grondwet te hernoemen, anders in te delen en aan de federale terminologie aan te passen. Het voorstel, dat uitgewerkt was door acht hoogleraren staatsrecht, werd begin 1994 door het parle-

ment goedgekeurd en op 17 februari plechtig ondertekend. Het aantal artikelen werd uitgebreid van 134 tot 198, verdeeld over acht "titels". Bepalingen over de inwerkingtreding en overgangsbepalingen werden in een afzonderlijke, negende titel opgenomen.

Op 9 resp. 23 december keurden de Kamer en de Senaat een wetsvoorstel goed, dat de gewone wet van 16 juli 1993 op enkele punten verbeterde. Het betrof onder meer het quorum voor de apparentering bij de kamerverkiezingen, waarvoor 33% van de kiesdeler afgesproken was, maar 66% in de wet was blijven staan, en de regeling voor de opvolging van de provinciale senatoren, die voorbarig was geschrappt (Wet van 30 december 1993).

Met het oog op de toepassing van het nieuwe grondwetsartikel 59quinquies en de Bijzondere Wet van 16 juli 1993 ondertekenden de twee Franstalige meerderheidspartijen, PS en PSC, en Ecolo op 8 juni een akkoord - het zogenaamde Sint-Kwintensakkoord - over de overdracht van de uitoefening van een pakket bevoegdheden van de Franse Gemeenschap aan het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschapscommissie (Cocof) in Brussel. Ter uitvoering van het akkoord, dat de Franse Gemeenschap gedeeltelijk ontmantelde ten voordele van het Waalse en het Brusselse Gewest, keurden de Franse Gemeenschapsraad, de Waalse Gewestraad en de Cocof in juli afzonderlijke decreten goed. De uitoefening van de bevoegdheid voor de sportinfrastructuur, het toerisme, de sociale promotie, de beroepsomscholing en -bijscholing, het leerlingenvervoer en delen van het gezondheids- en bijstandsbeleid werd overgedragen van de Franse Gemeenschap naar het Waalse Gewest en de Cocof. Tegelijkertijd keurden de drie assemblées afzonderlijke decreten goed over de oprichting van zes publiekrechtelijke maatschappijen - één voor elke Waalse provincie en één voor Brussel - voor het beheer van de schoolgebouwen die aan de gewesten werden overgedragen.

In zijn 21-julitoespraak, die - zo zou tien dagen later blijken - zijn politiek testament werd, riep koning Boudewijn de gezagdragers en de burgers op tot draagzaamheid en federale burgerzin, om de nieuwe instellingen goed te doen werken. "De overgrote meerderheid van onze medeburgers dringt daar op aan, want zij is niet te vinden voor om het even welke vorm van separatisme", zei de vorst. Hij zei dat er dringend een duurzame communautaire vrede tot stand moest komen om problemen als tewerkstelling, veiligheid en onderwijs aan te pakken.

Op 15 juni had de eerste officiële ontmoeting plaats tussen minister-president Luc Van den Brande van de Vlaamse regering en Guy Spitaels, de minister-president van de Waalse regering. De "top" was volgens Van den Brande "de weerspiegeling van het nieuwe federale koninkrijk België". Op 5 juli had er een ontmoeting plaats tussen Van den Brande, Spitaels en Charles Picqué, de voorzitter van de Brusselse gewestregering, die vergezeld was van de Nederlandstalige Brusselse gewestminister Jos Chabert. De ontmoeting werd in de pers de symbolische start van de samenwerking tussen de gewesten in het federale België genoemd. De regeringsleiders spraken af ten minste één keer per jaar samen te komen.

De "nieuwe samenwerkingsgeest" kon nochtans niet beletten dat tegen het einde van het jaar de Vlaams-Waalse betrekkingen verstoord werden door het zogenaamde busdossier. Op 6 oktober diende de Vlaamse busbouwer Van Hool klacht in bij de Raad van State tegen de beslissing van de raad van bestuur van de Waalse vervoermaatschappij SRWT, een bestelling van 280 bussen toe te wijzen aan het Waalse bedrijf EMI, dat Franse Renault-bussen zou assembleren. Volgens Van Hool werd de wetgeving over overheidsopdrachten geschonden, onder meer door laattijdige correcties op het oorspronkelijke bod.

Al op 7 oktober schorste de Raad van State de beslissing van de SRWT. Omdat de Raad van oordeel was dat Van Hool geen ernstige materiële schade zou ondervinden als de schorsing zou worden opgeheven in afwachting van een uitspraak over de grond van de zaak, trok hij op 17 november het schorsingsarrest echter weer in. [Een gelijkaardige klacht van de Europese Commissie bij het Europees Hof van Justitie werd begin 1994 op dezelfde grond afgewezen.]

In november, ten slotte, werd duidelijk dat de invoering van de ecotaks, die als dusdanig weinig met de staatshervorming te maken had maar er wel aan gekoppeld was, vertraging opliep. Volgens de wet zou vanaf 1 januari 1994 een milieutaks worden geheven op batterijen, industriële verpakking en bepaalde papiersoorten, en vanaf 30 januari 1994 op wegwerp-scheerapparaten en -fototoestellen, en op sommige bestrijdingsmiddelen. Financiën en Economische Zaken schreven de vertraging toe aan het gebrek aan ervaring met milieutaksen en aan onverwachte problemen bij het opstellen van de uitvoeringsbesluiten. Agalev beschuldigde het kabinet van politieke onwil en klaagde er begin november over, dat de opvolgingscommissie nog altijd niet was geïnstalleerd.

Minister van Economische Zaken Melchior Wathelet vroeg op 16 november de invoering van de ecotaks uit te stellen, maar premier Dehaene verwierp het voorstel en zei borg te staan voor de correcte uitvoering van het akkoord daarover met de groenen. De eerste minister installeerde op 25 november de opvolgingscommissie. Begin december sloot vice-premier en minister van Begroting Herman van Rompuy in de Kamer niet langer uit, dat de invoering van de ecotaks vertraging kon oplopen.

Op 21 december kondigde premier Dehaene zelf aan, dat de ecotakswet op 1 januari 1994 van kracht zou worden, maar dat de toepassing ervan voor sommige producten met enkele maanden zou worden uitgesteld. Voor bestrijdingsmiddelen zou de ecotaks op 1 april 1994 ingaan, voor batterijen en wegwerpfototoestellen op 1 juli, voor papier op 1 januari 1995. Voor industriële verpakkingen zou worden gewacht op het advies van de opvolgingscommissie. Bij koninklijk besluit van 23 december werd het uitstel voor papier en sommige pesticiden geregeld. Voor de andere aangekondigde maatregelen was een wetswijziging nodig. Het debat over de ecotaks zou in 1994 opnieuw oplaaien.

II. Albert II volgt overleden koning Boudewijn op

A. *Het plotse overlijden van koning Boudewijn*

In de ochtend van zondag 1 augustus werd België opgeschrikt door het tragische nieuws van de dood, op 62-jarige leeftijd, van Boudewijn Albert Charles Leopold Axel Marie Gustave van Saksen-Coburg-Gotha, die sinds 10 augustus 1950 staatshoofd was, eerst als koninklijke prins, vanaf 17 juli 1951 als vijfde koning der Belgen.

Het bericht van het overlijden werd omstreeks middernacht bekendgemaakt door het Spaanse persbureau EFE. Om 1.10 uur deelde eerste minister Dehaene via het persbureau Belga "met grote droefheid" het overlijden officieel mee.

De vorst was de avond voordien aan een hartstilstand overleden in zijn residentie "Astrida" in Motril (Spanje), waar hij sedert 22 juli samen met koningin Fabiola met vakantie was.

Boudewijn had op 18 maart 1992 in een ziekenhuis in Parijs een hartklepoperatie ondergaan. Omdat er na de herstelperiode geen medische informatie meer

was gegeven, kwam het bericht over de hartstilstand totaal onverwacht. In een toespraak op 21 juli 1992 had de koning "met groot genoegen" aangekondigd de bevolking "nog vele jaren [te] kunnen dienen".

Premier Dehaene pleegde al op zaterdagavond overleg met enkele ministers en medewerkers, in voorbereiding van de bijeenkomst van de ministerraad, op zondag 1 augustus om 9.30 uur. Overeenkomstig artikel 79 van de grondwet oefent de ministerraad vanaf het overlijden van de koning en tot de eedaflegging van de troonopvolger de grondwettelijke macht van de koning uit. De ministerraad nam de eerste schikkingen voor de begrafenis en kondigde een nationale rouw af tot 7 september, de verjaardag van Boudewijn. Later werd de rouwperiode op vraag van koningin Fabiola tot een week beperkt.

Na het kabinetsberaad vloog de premier naar Spanje, samen met minister van Justitie Melchior Wathelet die er de nodige formaliteiten diende te vervullen. Dat Dehaene meereisde, had - zo zou later blijken - alles te maken met de regeling van de troonopvolging. Nog dezelfde dag werd het stoffelijk overschot van Boudewijn gerepatrieerd, aan boord van een toestel van de Luchtmacht, dat net vóór middernacht op Melsbroek landde.

Intussen had premier Dehaene in een toespraak tot de natie, die omstreeks 21.30 door radio en televisie werd uitgezonden, bekendgemaakt, dat Albert, prins van Luik, zijn broer Boudewijn, die kinderloos gebleven was, zou opvolgen. Verwijzend naar het "politiek testament" - de toespraak van 21 juli 1993 waarin Boudewijn opriep tot federale burgerzin - zei Dehaene: "In dit perspectief moeten wij ons achter zijn grondwettelijke opvolger prins Albert scharen, die geroepen wordt zijn werk in een geest van continuïteit verder te zetten".

Hoewel Albert volgens de grondwet de eerste troonopvolger was, kwam ook dat bericht als een verrassing, omdat er al enige tijd aanduidingen waren dat prins Filip, de oudste zoon van Albert, op het koningschap werd voorbereid. Waarnemers leidden daaruit af, dat de regering van oordeel was dat die voorbereiding nog niet voltooid was en dat zij, op het ogenblik van de verdere federalisering van het land, koos voor stabiliteit.

Naar achteraf verluidde, reisde premier Dehaene naar Motril om daar prins Albert, die vanuit zijn vakantieverblijf in Cannes door de Luchtmacht naar de Spaanse plaats was gebracht, te vragen of hij Boudewijn wilde opvolgen. De prins zou zonder aarzelen "ja" hebben geantwoord. Het zou Boudewijns wens zijn geweest bij een vroegtijdige dood door zijn broer te worden opgevolgd. Premier Dehaene en enkele topministers waren daarvan op de hoogte.

Op 2 augustus kwamen Kamer en Senaat bijeen voor een officiële regeringsmededeling over het overlijden en een rouwhulde. Het Vlaams Blok bleef afwezig omdat het de rouwhulde als een politieke manifestatie beschouwde.

Diezelfde dag benoemde de regering prins Albert tot luitenant-generaal en vice-admiraal.

Op 4 augustus werd het stoffelijk overschot van Boudewijn overgebracht van het Kasteel van Laken naar het Paleis van Brussel, waar het werd opgebaard. Vele tienduizenden kwamen de daaropvolgende dagen naar de hoofdstad om er het stoffelijk overschot te groeten of op een andere manier hun rouw te betuigen. Aan veel huizen werd de Belgische vlag uitgehangen. In alle gemeenten kon een rouwregister ondertekend worden. Sommige commentatoren zagen in een en ander een uiting van een heroplevend Belgisch nationaal gevoel en een waarschuwing tegen separatistische tendensen. [PRL-kamerlid Armand De Decker pleit in dat verband in *La Libre Belgique* (13 augustus) voor de heroprichting van

nationale politieke partijen.] Anderen brachten de emotionele reacties veeleer in verband met de innemende persoonlijkheid en de onkreukbare integriteit van het overleden staatshoofd.

De sobere maar indrukwekkende begrafenisplechtigheid, op zaterdag 7 augustus, groeide uit tot een manifestatie van hoop, zoals koningin Fabiola daar, vanuit haar christelijk geloof, zelf had op aangedrongen. De viering in de Sint-Michielskathedraal in Brussel werd voorgedaan door Godfried kardinaal Danneels, de aartsbisschop van Mechelen en primaat van België. In zijn homilie noemde hij Boudewijn "een koning naar het hart van de mensen" en "een koning naar het hart van God". Vanuit vrijzinnige hoek werd het de kardinaal kwalijk genomen dat hij in de homilie in bedekte termen herinnerde aan de weigering van Boudewijn de zogenaamde abortuswet te ondertekenen ("En als het hem al eens overkwam 'nee' te zeggen, dan was het tegen het kwaad"). Uit de uitspraak van de kardinaal: "Wij hebben een koning verloren, maar God heeft ons in ruil een voorspreker en een beschermer geschonken", leidden sommigen af dat er een procedure voor de zaligverklaring van Boudewijn zou worden ingeleid, maar Danneels ontkende dat later.

Aan het einde van de viering werden getuigenissen afgelegd door onder anderen Paula D'Hondt, voormalig koninklijk commissaris voor het migrantenbeleid, en Chris de Stoop, de auteur van *Ze zijn zo lief, meneer*, een boek waarin de vrouwenhandel aan de kaak wordt gesteld. De auteur was in 1992 ontvangen door koning Boudewijn, van wie bekend was dat hij begaan was met de kwestie.

De begrafenis werd bijgewoond door tientallen staatshoofden en regeringsleiders. Bij de gekroonde hoofden waren onder anderen keizer Akihito van Japan en de Britse koningin Elizabeth, die nooit eerder op de begrafenis van een buitenlands staatshoofd waren. Opgemerkt was ook de aanwezigheid van Mgr. Laurent Monsengwo, de aartsbisschop van Zaïre en toenmalig voorzitter van de Hoge Raad van de Republiek. Gezien de gespannen verhouding tussen België en de oud-kolonie, was er geen officiële delegatie op de uitvaart uitgenodigd.

Na de religieuze plechtigheid werd het stoffelijk overschot van Boudewijn bijgezet in de koninklijke crypte in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken. De daaropvolgende dagen kwamen nog eens tienduizenden daar een laatste eer brengen.

B. De troonsopvolging van Albert II

Op maandag 9 augustus legde Albert Félix Humbert Théodore Christian Eugène Marie van Saksen Coburg-Gotha, prins van Luik en prins van België, voor de verenigde vergadering van Kamer en Senaat de grondwettelijke eed af als zesde koning der Belgen.

De plechtigheid had plaats in de zaal waar de Kamer van Volksvertegenwoordigers vergadert, die tot de nok was volgelopen. Naast de parlementsleden en de regering woonden de ministers van Staat, hoge magistraten, het diplomatiek korps, de voorzitter van het Europees Parlement en kardinaal Danneels de eedaflegging bij.

Senaatsvoorzitter Frank Swaelen verwelkomde prins Albert en nodigde hem uit de eed af te leggen. Op dat ogenblik riep het libertijnse kamerlid Jean-Pierre Van Rossem: "Vive la République d'Europe, vive Julien Lahaut". Van Rossem, die door Swaelen werd terechtgewezen, werd verzocht het halfroond te verlaten. [Julien Lahaut was het communistische kamerlid dat in 1950, bij de eedaflegging

van Boudewijn, "Vive la république" had geroepen en een week later door onbekenden werd vermoord. Op 11 augustus zei Georges Glineur aan Le Peuple dat hij het was die als eerste van de groep communistische kamerleden de republikeinse kreet riep.]

Toen de rust hersteld was, legde een zichtbaar gespannen Albert, die het uniform van luitenant-generaal van de Landmacht droeg, de grondwettelijke eed af in achtereenvolgens het Nederlands, het Frans en het Duits. [Het Paleis ontken- de berichten dat de vorst aan de ziekte van Parkinson zou lijden. Dat hij bij de eedaflegging lichtjes beefde, was een gevolg van de emoties, werd gezegd.]

In zijn troonrede bracht koning Albert II hulde aan zijn overleden broer en aan koningin Fabiola. Aanknopen- de bij de 21-julitoespraak van Boudewijn, riep hij de parlementsleden op "de nieuwe instellingen waar te maken en deze opti- maal te doen functioneren in een geest van samenhang en goede wil, van verdraagzaamheid en federale burgerzin". De koning waarschuwde voor "indi- vidueel en collectief egoïsme", dat alleen met solidariteit kan worden bestreden. Hij pleitte, zoals premier Dehaene dat eerder had gedaan, voor "een nieuwe so- ciale en economische consensus", zoals dat na de Tweede Wereldoorlog was ge- beurd. Ten slotte riep hij op de krachten te bundelen "om ons land tot een mo- del te maken van rechtvaardigheid en van vrede en tot een voorbeeld van een moderne, federale staat".

Na de beëdiging nam koning Albert tijdens een plechtigheid aan de Congres- kolom het bevel over van de Belgische strijdkrachten.

Tijdens de daaropvolgende tocht naar het koninklijk Paleis werd het konings- paar door tienduizenden hartelijk begroet.

Premier Dehaene bevestigde op 9 augustus een bericht in Le Soir, dat de rege- ring een wetsontwerp had goedgekeurd dat het bedrag van de civiele lijst voor de ambtstermijn van koning Albert vastlegde op 244 miljoen frank; dat bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd (de civiele lijst voor koning Boudewijn bedroeg 237 miljoen frank in 1993). De dotatie voor prins Filip werd verhoogd van 12 naar 13,5 miljoen frank. Koningin Fabiola kreeg een levenslange, jaarlijkse dotatie van 45 miljoen frank, om haar de mogelijkheid te geven "bepaalde werken voort te zetten in dienst van het land". Het wetsontwerp werd ongewijzigd door Kamer en Senaat goedgekeurd.

Met een "blijde intrede" in Gent op 23 september begonnen de koning en de koningin de traditionele reeks bezoeken aan de negen provincies, die op 25 no- vember in Luik werd afgesloten.

Kroonprins Filip werd, in opvolging van zijn vader, erevoorzitter van de Bel- gische Dienst voor Buitenlandse Handel (besluit van de ministerraad van 6 au- gustus).

Prinses Astrid, die zich in het najaar met haar gezin in Brussel was komen ves- tigen, werd op 11 december verkozen tot voorzitter van het Belgische Rode Kruis. Zij volgde in die functie haar vader op.

Koningin Fabiola aanvaardde begin september het erevoorzitterschap van de Koning Boudewijnstichting.

III. Het begrotingsbeleid

A. De bijsturing van de begroting voor 1993

De ministers van Begroting en van Financiën, Mieke Offeciers resp. Philippe Maystadt, maakten op 5 januari bekend dat het financieringstekort van de federale overheid over 1992 uitkwam op 382,5 miljard frank, of 5,4% van het bruto nationaal produkt (bnp), tegenover 5,5% in 1991. Het tekort lag 28 miljard frank hoger dan was begroot. De regering schreef de tegenvaller toe aan de lagere belastingopbrengst als gevolg van de vertraging van de economische groei.

Het tekort van de gezamenlijke overheid (federatie, gewesten en gemeenschappen, provincies en gemeenten, sociale zekerheid) bedroeg 489 miljard frank of 6,9% van het bnp (tegenover 6,7% in 1991). In haar jaarverslag, dat op 11 februari werd voorgesteld, noemde de Nationale Bank van België (NBB) die ontwikkeling, gelet op de internationale context, al bij al bevredigend, maar zij zag wel steeds meer redenen opduiken om dringend werk te maken van de sanering van de overheidsfinanciën.

Eerste minister Jean-Luc Dehaene had al op 5 januari bevestigd dat de regering vasthield aan het doel, het financieringstekort tegen 1 januari 1997 tot 3% van het bnp te verminderen. Dat cijfer, de zgn. Maastricht-norm, moet worden gehaald om op dat ogenblik te kunnen toetreden tot de Europese Monetaire Unie (EMU). Dehaene wees een verzachting van de norm, zoals onder meer de vakbonden vroegen, af. Hij gaf toe, dat de toestand ernstig was en er een nieuwe besparingsronde voor de deur stond.

Op 25 februari begon de regering aan de jaarlijkse begrotingscontrole. Diezelfde dag publiceerde de Hoge Raad van Financiën zijn advies over de ontwikkeling van de rijksfinanciën. De Raad zei dat er tegen eind 1994 voor 110 miljard frank bijkomende structurele maatregelen nodig waren om het financieringstekort van de federale overheid (inclusief sociale zekerheid) te verminderen tot 4,7% van het bnp, als tussenstap naar een tekort van 3% eind 1996. Volgens de Raad was het wenselijk dat van dat bedrag in 1993 al 40 miljard frank zou worden gerealiseerd.

Het kabinet besliste op 27 februari het advies van de Hoge Raad te volgen en tegen eind 1994 110 miljard frank te besparen.

Berichten over een mogelijke ingreep in de loonindexering lokten afwijzende reacties uit bij de vakbonden. Als de regering alleen de loon- en weddetrekken doen inleveren, beschouwen de vakbonden dat als een oorlogsverklaring, zeiden de vakbondsleiders Willy Peirens (ACV) en François Janssens (ABVV) op 11 maart. Op 19 maart hielden 20.000 vakbondsleden een waarschuwingbetoging vóór het kasteel Hertoginnedal, waar de regering voor het begrotingsoverleg bijeenwas.

Op dat overleg waren inmiddels moeilijkheden gerezen tussen de twee grootste regeringspartijen, de CVP en de PS. De CVP stuurde vooral op besparingen aan om de doelstelling te bereiken en verdedigde een zogenaamde indexsprong, waarbij het bedrag van de loonaanpassingen (2%) aan de stijging van de levensduurte in 1993 en 1994 in de Schatkist zou terechtkomen in plaats van bij de werknemers. De PS verzette zich tegen elke ingreep in de loonindexering en zag meer heil in een of andere vorm van belastingverhoging. De SP verdedigde een "zachte" indexingreep, door een forfaitaire indexaanpassing ("centen in plaats van procenten").

Op 21 maart vroeg premier Dehaene de voorzitters van Kamer en Senaat een voor 's anderendaags geplande regeringsmededeling over de begrotingscontrole uit te stellen. Daarmee gaf het kabinet openlijk toe dat er na drie weken onderhandelen nog geen overeenstemming was over een pakket saneringsmaatregelen.

Nadat premier Dehaene er de daaropvolgende dagen nog steeds niet in geslaagd was de kloof tussen de meerderheidspartijen te overbruggen - een kloof die nog was gegroeid nadat de PS, tot ergernis van de CVP, had voorgesteld te korten op de kinderbijslag -, bood hij op 23 maart 's avonds het ontslag van het kabinet aan. Koning Boudewijn hield zijn antwoord in beraad. Op een persconferentie wees Dehaene alle politieke, sociale en economische gezagdragers op de grote problemen die zouden rijzen indien de crisis niet kon worden opgelost. Hij verwees naar de rijksfinanciën en de afwerking van de staatshervorming.

Het staatshoofd raadpleegde vanaf 24 maart politici van de regeringspartijen en vakbonds- en werkgeversleiders. Achter de schermen werd intussen getracht de brokken te lijmen, eventueel door de vorming van een overgangskabinet om de staatshervorming af te werken, al was er ook sprake van vervroegde verkiezingen. De twee grote vakbonden, ACV en ABVV, lieten weten elke ingreep in de koppeling van de lonen aan de inflatie af te wijzen.

Op 26 maart had koning Boudewijn een drie uur durend gesprek met de de-missionaire eerste minister. Dat de koning het ontslag in beraad bleef houden, wees volgens waarnemers op de ernst van de toestand.

Op 29 maart, na het weekeinde, ontving het staatshoofd opnieuw Dehaene. Hij vroeg hem als bemiddelaar te zoeken naar een oplossing voor de regeringscrisis. Dehaene aanvaardde de opdracht en begon meteen gesprekken met de voorzitters van de vier meerderheidspartijen. 's Anderendaags al raakte "de participatie" het eens over de krachtlijnen van de bijsturing van de begroting-1993 en van de begroting-1994. Daarop weigerde de koning het ontslag van het kabinet te aanvaarden en bekrachtigde de ministerraad het akkoord van de partijvoorzitters. Volgens dat akkoord, dat sloeg op een bedrag van 113 miljard frank, zouden er voor 42 miljard frank lastenverhogingen komen, voor 42 miljard frank besparingen en voor nog eens 29 miljard frank "maatregelen die de burger niet meteen voelt", zoals schuldherschikking en privatisering van overheidsbedrijven. Premier Dehaene lichtte op 31 maart het parlement in, maar hij gaf geen details over het bereikte compromis.

Nadat Kamer en Senaat op 1 resp. 2 april het vertrouwen in het kabinet hadden bevestigd, vulde de regering het begrotingsakkoord nader in. De uitkomst daarvan werd op 8 april bekendgemaakt.

De 42 miljard frank nieuwe inkomsten werden gezocht in:

- de invoering van een opcentiem van 3% op de personen- en vennootschapsbelasting en op de roerende voorheffing (de zgn. crisisbelasting), die op 1 juli van kracht zou worden;
- de invoering van een beurstaks (0,35%) op alle transacties van beveks en si-cavs;
- toepassing van het gewone belastingtarief (39%) in plaats van het verlaagde (28%) op vennootschappen van beoefenaars van vrije beroepen;
- beperking van de buitenlandse forfaitaire belasting.

Van de 42 miljard frank besparingen zou de regering er 25 miljard realiseren in de sociale zekerheid door:

- te snoeien in de werkloosheidsuitkeringen (bestrijding van het oneigenlijk gebruik van tijdelijke werkloosheid en van het zwartwerk);
- de geleidelijke afbouw, tegen 1 januari 1996, van het statuut van deeltijds werkloze (gekoppeld aan maatregelen ter aanmoediging van de deeltijdse arbeid);
- de invoering per 1 januari 1994 in de ziektekostenverzekering van een - nader in te vullen - eigen risico ("franchise");
- allerhande besparingsmaatregelen in de ziektekostenverzekering;
- het aanspreken van 3 miljard frank uit de pensioenreserves.

Op de departementen zou 6 miljard frank worden gespaard. Een zelfde opbrengst werd verwacht van een rentedaling. Vier miljard zou worden "bespaard" door de Maribel-toelage aan bedrijven ten laste van de sociale zekerheid te nemen.

Het pakket "andere maatregelen", ter waarde van 29 miljard frank, bevatte onder meer een betere inning van de belastingen (14 miljard), onder meer door rekening te houden met de "economische werkelijkheid", en de privatisering van de ASLK-Holding (10 miljard).

De meeste maatregelen werden opgenomen in de Wet van 22 juli 1993 houdende fiscale en financiële bepalingen en in de Wet van 6 augustus houdende sociale en diverse bepalingen.

Een deel van de maatregelen ging al in 1993 in en zou 70 miljard frank moeten opbrengen. Door een vertraging in de parlementaire bespreking ging de crisisbelasting niet op 1 juli, maar pas op 26 juli in.

B. De begroting voor 1994 en de speculatie tegen de frank

In een advies dat op 29 juni aan minister van Financiën Maystadt werd overhandigd, zei de Hoge Raad van Financiën dat bovenop alle maatregelen die de regering-Dehaene al nam, de overheid nog een "inspanning" van 65 miljard frank zou moeten doen om haar begrotingsdoelstellingen en de Maastricht-norm te halen. Volgens de Hoge Raad ging het om structurele maatregelen die van de federale overheid en de sociale zekerheid zouden moeten komen, niet van de gewesten en de gemeenschappen.

In een geruchtmakend interview met *De Standaard* (10 juli), luidde de Vlaamse industrieel en oud-VBO-voorzitter André Leysen, de stormklok over de ontreddere staatsfinanciën. Hij stelde een noodplan voor om alsnog een crisis te voorkomen: een vermogensbelasting; een herziening van de loonindexering; een diepgaande hervorming van het stelsel van de sociale zekerheid; privatiseringen; drastisch snoeien in de subsidies aan bedrijven.

In de laatste week van juli stelde de regering de begroting voor 1994 op. Dat gebeurde op een ogenblik dat de Belgische frank op de wisselmarkten onder zware druk stond. Om de frank te ondersteunen trok de Nationale Bank haar rentetarieven, die de voorgaande maanden stapsgewijs verlaagd werden, fors op, een eerste keer op 23 juli, een tweede keer op 26 juli. De frank zakte tegenover de Duitse mark tot zijn laagste peil sinds hij er in juni 1990 officieel werd aan gekoppeld. NBB-gouverneur Fons Verplaetse zei dat de koppeling behouden zou worden. Toen de Duitse centrale bank op 29 juli, tegen de verwachting in, haar discontovoet niet verlaagde, beleefde de frank hachelijke ogenblikken. De afwij-

king tegenover de spilkoers krom boven 1% uit, meer dan drie keer de afwijking (0,3%) die de NBB zich tot doel had gesteld.

Op 30 juli stelde het kabinet de begroting voor 1994 voor, waaraan het de voorbije dagen in stilte had gewerkt. Dat werk bestond grotendeels uit de concrete invulling van de maatregelen die begin april, bij de bijsturing van de begroting voor 1993, al waren genomen.

Er werd overeengekomen het eigen risico in de ziektekostenverzekering, waarover de Algemene Raad van het Riziv eind juni geen eensgezind advies had weten uit te brengen, te vervangen door een verhoging van het remgeld, die inging op 1 oktober voor technische prestaties en bij ziekenhuisopnames, en op 1 januari 1994 voor consult van arts en specialist.

Minister van Sociale Zaken Bernard Anselme stelde voor, dat voor wie tegen 1 oktober 1994 ingeschreven is bij een vast huisarts, de verhoging van het remgeld van dan af aan gehalveerd zou worden. Artsen en ziekenfondsen voelden weinig voor dat voorstel. Half december sloten zij een akkoord over een "accreditering", die in de plaats kwam van de "fidelisering". De regeling houdt in dat artsen zich bijscholen, een medisch dossier per patiënt bewaren en meewerken aan de opbouw van de trouw van de patiënt aan zijn huisarts en aan het bannen van "medisch shoppen". In ruil mogen zij vanaf 1995 een hoger ereloon aanrekenen, maar het remgeld voor de patiënt zou daardoor niet verhogen.

Op de verhoging van het remgeld die uiterlijk op 1 januari 1994 inging kwam er een inkomenscorrectie: als een gezin een vastgesteld bedrag aan remgeld - afhankelijk van de samenstelling en het inkomen van het gezin - heeft betaald, hoeft het voor de rest van het jaar, geen remgeld meer te betalen.

Voorts werden de voorwaarden voor de privatisering van de ASLK-Holding vastgelegd, waarover al enige tijd gesprekken bezig waren met Fortis, de verzekeringsgroep rond de Belgische verzekeraar AG en het Nederlandse Amev. Fortis zou op 4 oktober voor 35 miljard frank 49,9% van de aandelen van de ASLK-Bank en de ASLK-Verzekeringen van de Belgische staat overnemen.

Omdat de economische toestand sinds april verder was versomberd, nam de regering voor nog eens 33 miljard frank maatregelen, waarvan bijna de helft door bijkomende privatiseringen (Belgacom, Nationale Loterij). De driemaandelijke in plaats van maandelijkse uitbetaling van de staatstoelage aan de NMBS en De Post zou in 1994 een "besparing" van 8 miljard frank opbrengen. Vijf miljard zou komen van niet-fiscale inkomsten, nog eens vijf miljard van snoeiwerk in de departementen.

Maatregelen in de sociale zekerheid, waar het tekort met 50 miljard frank zou oplopen, werden verschoven naar het aangekondigde beraad over een sociaal pact in het najaar.

Uiteindelijk diende het kabinet een begroting in die voorzag in 1.375 miljard frank inkomsten en 1.690 miljard frank uitgaven; het verwachte financieringsstekort kwam daarmee op 315 miljard, of 4,2% van het bnp.

Op de persconferentie waarop hij de begroting voorstelde, steunde premier Dehaene de koppeling van de frank aan de mark. Diezelfde dag liep de spanning op de wisselmarkten verder op. De Nationale Bank verhoogde voor de derde keer haar rentetarieven en kocht opnieuw franken op om de koers ervan te ondersteunen.

Op zondag 1 augustus kwamen de ministers van Financiën en de gouverneurs van de centrale banken van de twaalf EG-lidstaten bijeen om een antwoord te

zoeken op de speculatiegolf die het Europees Muntstelsel (EMS) in zijn voegen deed kraken. In de eerste uren van maandag 2 augustus beslisten zij de schommelmarges voor alle munten, behalve de gulden en de mark, te verbreden van 2,25 of (voor de peseta en escudo) 6 procent tot 15 procent. Dat betekende dat de frank de mark moest loslaten. Op 2 augustus verloor de frank terrein tegenover de Duitse munt, en week ongeveer 4% af van de spilkoers. De daaropvolgende dagen moest de NBB de frank herhaaldelijk stutten om speculatie tegen te gaan. Eerst in de tweede helft van augustus keerde de rust op de wisselmarkt enigszins terug.

Op 25 augustus pleitten veertien hoogleraars economie van de KU Leuven voor een "arbeidsvriendelijker muntbeleid". Zij stelden voor de frank los te haken van de D-mark, de rente te laten dalen en structurele hervormingen door te voeren, meer bepaald een tijdelijke opheffing van de loonindexering, een soepeler werking van de arbeidsmarkt en een verlaging van de arbeidskosten. Het geruchtmakende voorstel kreeg weinig bijval in politieke en sociaal-economische kringen.

IV. Van sociaal pact naar crisisplan

A. *Het sociaal pact komt niet van de grond*

Na de zomervakantie ging de grootste aandacht naar de poging van het kabinet met de sociale partners een "sociaal pact" te sluiten en kwam de bezorgdheid voor de sociale zekerheid, de concurrentiekracht van de economie en de werkgelegenheid vooraan op de beleidsagenda te staan.

Al in haar jaarverslag, dat op 11 februari werd voorgesteld, noemde de Nationale Bank de sociale zekerheid (SZ), de tewerkstelling en het concurrentievermogen de drie belangrijkste problemen van de Belgische economie.

In zijn voorjaarsadvies (12 maart) kwam de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), waarin de werkgevers en de vakbonden zitting hebben, unaniem tot de vaststelling, dat de concurrentiepositie van het bedrijfsleven erop achteruitging. Het was de eerste keer sinds de Wet van 6 januari 1989 over de vrijwaring van het concurrentievermogen, dat ook de vakbonden erkenden dat de Belgische ondernemingen aan concurrentiekracht inboetten. Zij beklemtoonden wel dat de verslechtering van de concurrentiepositie in de eerste plaats het gevolg was van de waardevermeerdering van de frank en niet van de overdreven looneisen van de werknemers.

Krachtens de wet hadden de sociale partners een maand de tijd om zelf maatregelen uit te werken. Op 20 april liet de regering weten die termijn te verlengen tot 18 mei. Zij stelde de bonden en de werkgevers 10 miljard frank ter beschikking voor de verbetering van de concurrentiekracht, waar de werkgevers op hamerden, en voor de bevordering van de tewerkstelling, waarvoor de vakbonden al herhaaldelijk aandacht hadden gevraagd. [De werkloosheid was in 1992 fors gestegen; aan het eind van het jaar waren er 438.948 volledig uitkeringsgerechtigde werklozen, tegenover 383.510 op 31 december 1992. Eind februari was de werkloosheid verder opgelopen, tot 463.012.]

Beide partijen raakten het niet eens over concrete maatregelen om de concurrentiekracht te verstevigen. De werkgeversorganisatie VBO wees de koppeling tussen een verlaging van de loonkosten en het scheppen van nieuwe banen van de hand. De vakbonden hielden aan die koppeling vast. De regering trok daarom

het dossier tot zich. Op 19 mei besliste zij per 1 juli een energietaks in te voeren op benzine (0,65 frank per liter), huisbrandolie (idem), elektriciteit (0,065 frank per kWh) en aardgas (18,46 frank per gigajoule), en van de opbrengst (9,5 miljard frank) 8,5 miljard te gebruiken om de concurrentiepositie van exportgerichte sectoren te versterken door de werkgeversbijdragen voor de SZ te verlagen ("Maribel-bis"). Het overige miljard zou worden gebruikt voor de financiering van een banenplan, waarover vakbonden, werkgevers en overheid op 12 mei onderhandelingen begonnen waren. Door vertraging tijdens de parlementaire behandeling werd de energietaks (Wet van 22 juli) uiteindelijk pas op 1 augustus ingevoerd.

Het overleg over het banenplan werd op 18 juni afgerond met een akkoord over de invoering van het halftijds brugpensioen, een uitbreiding van de loopbaanonderbreking en een verlaging van de werkgeversbijdragen voor nieuw in dienst genomen jonge werknemers (min 26 jaar). Om die verlaging te financieren, maakte de regering op 25 juni 1,2 miljard frank vrij. Het parlement keurde het jongerenbanenplan nog vóór het zomerreces goed (Wet van 23 juli 1993). De invoering van het halftijds brugpensioen voor voltijdse werknemers van ten minste 55 jaar en met een loopbaan van 25 jaar, wier vrijgekomen plaatsen moeten worden ingenomen door werklozen of jonge werknemers uit het jongerenbanenplan, werd in een collectieve arbeidsovereenkomst geregeld. Ook over de veralgemening van de loopbaanonderbreking in de particuliere sector per 1 januari 1994 werd in de Nationale Arbeidsraad een cao gesloten.

Op 11 juli, bij zijn terugkeer uit Tokio waar hij namens de EG de G7-top had bijgewoond, zei premier Dehaene aan de verslaggevers van De Standaard en Le Soir, dat er snel een grondig en breed debat moest beginnen over de hervorming van de sociale zekerheid, omdat het bestaande stelsel asociale gevolgen heeft, werkloosheid voortbrengt en onbetaalbaar is geworden.

Vakbonden en werkgevers zeiden blij te zijn dat de premier het "onvermijdelijke debat over een alternatieve financiering van de SZ" op gang had gebracht, maar de bonden waren het er niet mee eens dat de SZ werkloosheid creëert. De werkgevers wezen erop, dat de concurrentiekracht van de ondernemingen onlosmakelijk met de SZ-problemen samenhangt. In de daaropvolgende dagen rijpte de idee verder om in het najaar een fundamenteel debat te voeren over de sociale zekerheid, de tewerkstelling en het concurrentievermogen.

Op 30 juli wees de regering zes experts aan om het overleg met werkgevers en werknemers over een "sociaal pact" voor te bereiden. De commissie werd voorgezeten door Fons Verplaetse (CVP), de gouverneur van de Nationale Bank, en bestond voorts uit Robert Nollet (PS), de voorzitter van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, Michel Jadot (PS), de voorzitter van de Algemene Raad van het Riziv, Paul van Rompuy (CVP), de voorzitter van de Afdeling Financieringsbehoeften van de Hoge Raad van Financiën, Henri Bogaert (PSC), de commissaris van het Plan, en Herman Verwilt (SP), de voorzitter van het uitvoerend comité van de ASLK-Holding.

Koning Albert zei op 9 augustus, in de troonrede na zijn eedaflegging, dat het ogenblik was aangebroken "om een nieuwe economische en sociale consensus tot stand te brengen", zoals dat meteen na de Tweede Wereldoorlog was gebeurd. Hij steunde daarmee de idee van een sociaal pact, al ontkende premier Dehaene dat hij de nieuwe vorst in die zin zou hebben beïnvloed.

Op 11 augustus deelde het kabinet-Dehaene mee, dat alle sociale partners, op verzoek van de premier, een verklaring ondertekenden waarin zij op de koninklijke oproep ingingen en verklaarden bereid te zijn in het najaar besprekingen te

beginnen "met de vaste wil een nieuw pact over de tewerkstelling, de competitiviteit en de sociale zekerheid af te sluiten".

Terwijl de commissie-Verplaetse het overleg voorbereidde, voerde eerste minister Dehaene discreet aftastende gesprekken met de sociale partners. Op 30 augustus, op een ogenblik dat de rust op het monetaire front grotendeels hersteld was en kort na het pleidooi van Leuvense economen de Duitse mark los te laten, verdedigde Verplaetse in een gesprek met enkele journalisten het sterke frankbeleid. Hij zei dat de frank onder zware druk zou komen als het sociaal overleg zou mislukken en dat de totstandkoming van een sociaal pact een muntdepreciatie juist overbodig zou maken.

De - vrij algemeen ongelukkig genoemde - uitspraak van de gouverneur van de NBB, deed de financiële markten opnieuw opschrikken. De rente schoot de hoogte in en de Belgische frank kende enkele nare dagen. In navolging van de Bundesbank verlaagde de NBB op 9 september haar centraal rentetarief. Van dan af begon de frank weer aan te sterken.

Met het oog op het naderende sociaal overleg namen verscheidene betrokkenen intussen stelling. PS-voorzitter Philippe Busquin zei op 14 september dat niet aan de loonindexering kon worden geraakt, maar dat produkten als tabak en alcohol uit de indexkorf konden worden gelicht. Door het "indextaboe" te breken, maakte Busquin een belangrijke opening in het debat over het sociaal pact.

De socialistische vakbond ABVV wees op 15 september de suggestie van premier Dehaene af, bestaande collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's) open te breken om de loonkosten te verlagen.

Fabrimetal, de federatie van de metaalverwerkende nijverheid, zei op 17 september dat de arbeidskosten tegen 1995 met 15% moesten dalen, door een verlaging van de werkgeversbijdrage aan de SZ, de opschorting van de loonindexering en een loonstop.

Het najaarsrapport van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (27 september) bevestigde dat de loonkosten in België sneller stegen dan bij zijn handelspartners, dat het meer marktaandeel verloor en dat de rendabiliteit van zijn bedrijven verslechterde.

De twee grote vakbonden, ACV en ABVV, trokken op 6 oktober enkele duidelijke krijtlijnen rond het sociaal pact, dat volgens hen "meer werkgelegenheid, gewaarborgde financiering van de sociale zekerheid, rechtvaardige fiscaliteit en versterking van economische democratie" tot doel zou moeten hebben. Zij hamerden op de koppeling van lonen en sociale uitkeringen aan de index en de erbidiging van bestaande cao's.

Mede door de blijvende onzekerheid over het slagen van de onderhandelingen, kwam de frank opnieuw in moeilijkheden. Op 14 oktober zakte hij tegenover de D-mark tot zijn laagste peil ooit (22,05 frank). NBB-gouverneur Verplaetse sprak van een "tijdelijke onderwaardering".

Op 19 oktober overhandigde de commissie-Verplaetse haar "Pact voor de werkgelegenheid, het concurrentievermogen en de sociale zekerheid" aan de regering. Het rapport maakte een diagnose van de sociaal-economische toestand en deed een reeks remediërende voorstellen "op middellange en lange termijn".

De commissie suggereerde voorzichtig in de sociale zekerheid een onderscheid te maken tussen arbeidsgebonden en meer algemene beschermingssystemen. De financieringsbronnen van de SZ zouden behouden blijven, maar de werkgeversbijdragen zouden verminderen door "een geleidelijk groeiende hef-

ving op andere elementen". Om het gat in de SZ (120 miljard frank) tegen 1997 te dichten stelde de commissie, voor twee derde, allerlei besparingen voor: een verhoging van de pensioenbijdragen, een nauwere band tussen pensioenrechten en arbeidsmarkt, een verhoging van de pensioenleeftijd, afschaffing van de brugpensioenen, kinderbijslag verminderen volgens het gezinsinkomen, sportletsels en dergelijke uit de ziekteverzekering halen,... Het overige derde zou worden gedicht door nieuwe belastingen (btw-verhoging, CO2-belasting, hogere roerende voorheffing). Vanaf 1997 zou de SZ niet sneller mogen groeien dan de economie.

Om de concurrentiepositie van de bedrijven te herstellen, bepleitte de commissie een loonstop tussen 1994 en 1996 of een spreiding van de loonstijging voor 1994 over drie jaar, gecombineerd met een "indexvertraging".

Voor de tewerkstellingsbevordering stelde de commissie een verlaging van de SZ-bijdragen voor de werkgevers voor, gericht op de indienstneming van jongeren en langdurig werklozen. Ze pleitte ook voor de oprichting van een Fonds om "buurtwerkgelegenheid op lokaal niveau in de quartaire sector" te scheppen, voor extra strijd tegen zwartwerk en voor flexibeler arbeidsvoorwaarden.

Verrassend snel legde premier Dehaene 's anderendaags aan de sociale partners een eigen nota voor, die een persoonlijke synthese was van het rapport-Verplaetse en van de gesprekken die hij voerde met bonden, werkgevers en regeringspartijen afzonderlijk had gevoerd. De nota bevatte meer concrete ideeën om onder meer de tewerkstelling te bevorderen (ingroeibanen voor jongeren, stimuleren van arbeidsherverdeling, versoepeling van arbeidsduur en uitzendarbeid, lokale klusjesdiensten), om de loonstijging te beperken en om de sociale zekerheid te saneren.

Het ABVV wees op 21 oktober de nota-Dehaene resoluut af. Het socialistische vakverbond had vooral moeite met de ingreep in de cao's voor 1994 die de premier voorstelde (een spreiding van de toegezegde loonsverhoging over drie jaar en een loonstop tot eind 1996). Nog vóór het begonnen was, zat het overleg over het sociaal pact daarmee in het slop. De eerste minister trachtte de volgende dagen het ABVV alsnog over de streep te halen, maar toen dat niet lukte besliste het kabinet op 24 oktober zelf een "globaal en volledig uitgewerkt plan voor meer werkgelegenheid, het herstel van de concurrentiekracht en de leefbaarheid van de sociale zekerheid" op te stellen en daarover "te gelegener tijd" overleg te plegen met de sociale partners. Ook de PS, die sterk onder invloed staat van het ABVV, stond achter die beslissing.

B. Crisisplan overleeft vakbondsprotest

Terwijl de regeringstop aan de uitwerking van het crisisplan - een beter Nederlands woord voor het officiële "globaal plan" - begon, organiseerde het ABVV het verzet tegen het kabinetsbeleid, vooral een eventuele algemene loonmatiging. Op 29 oktober hield de socialistische vakbond een betoging in Brussel tegen een mogelijke wijziging van de lopende cao's; aan de manifestatie namen 30.000 (rijks-wacht) tot 70.000 (organisatoren) vakbondsleden deel. Dezelfde dag hield, enigszins tegen de zin van de ABVV-leiding, de socialistische ambtenarenbond ACOD een staking, die vooral bij het spoor en in de Antwerpse haven voelbaar was. Het christelijke vakverbond nam niet aan de acties deel en riep de regering op voort met de sociale partners te onderhandelen.

Toen bleek dat de regering niet geneigd was tot nader overleg en in haar een-tje het crisisplan uitwerkte, beslisten beide bonden op 9 november samen de druk

op kabinet en werkgevers te verhogen, met nationale en provinciale 24-urenstakingen. De eerste nationale staking, op 15 november, was vooral in de Waalse bedrijven, in de Gentse kanaalzone, in de metaal- en chemienijverheid en bij het stads- en streekvervoer voelbaar.

Het kernkabinet was intussen aardig opgeschoten met de uitwerking van het crisisplan. Premier Dehaene riep op 16 november de ministerraad bijeen om de laatste knelpunten weg te werken en alle regeringsleden - ook enkele kritische PS-ministers - achter het plan te krijgen. De vergadering duurde tot diep in de nacht.

Op 17 november stelde Dehaene aan het parlement en aan de pers de resultaten voor van wat hij de "moeilijkste operatie" uit zijn politieke loopbaan noemde.

Om de tewerkstelling te bevorderen, werden werkgevers en vakbonden aangespoord bedrijfsplannen op te stellen voor arbeidsherverdeling door deeltijds werk, loopbaanonderbreking, arbeidsduurvermindering met compenserende indienstnemingen en de invoering van de vierdaagse werkweek. Voor elke daarvoor bijkomende baan zouden de sociale lasten met 100.000 frank per jaar verlaagd worden. Voor jongeren onder de dertig die minder dan zes maanden gewerkt hebben, zouden er ingroeibanen komen (arbeidscontracten van onbepaalde duur waarvoor tijdens het eerste jaar 90% van het loon wordt betaald). Voor werknemers met een minimumloon (42.000 frank) wordt de werkgeversbijdrage gehalveerd. Contracten van bepaalde duur zouden, gedurende een periode van maximum vier jaar, telkens met drie maanden verlengd kunnen worden. Voor bedienden met een jaarloon van meer dan 1.675.000 frank worden de opzegtermijnen beperkt. De overheid zelf zou voor langdurig werklozen banen scheppen in de welzijns- en milieusector, en de strijd tegen het zwartwerk opvoeren.

Om de concurrentiepositie van de bedrijven te verstevigen, zouden de lonen in 1995-1996 bevroren worden. Vakbonden en werkgevers werden verzocht de loonsverhogingen die voor 1994 bedongen werden om te zetten in bijkomende tewerkstelling. Lonen, sociale uitkeringen, huurprijzen en bezoldigingen van vrije beroepen zouden worden gekoppeld aan de zgn. gezondheidsindex, die geen rekening houdt met de prijsstijging van tabak, alcohol, benzine en diesel.

Er werden besparingen aangekondigd in de ziektekostenverzekering, de kinderbijslagen (afhouding van 350 tot 2.000 frank per maand, naar gelang van het inkomen, en een zelfde inlevering voor kinderloze gezinnen en alleenstaanden), de pensioenen (inhouding op de pensioenen van meer dan 40.000 frank - zonder gezinslasten - of 50.000 - met gezinslasten - van 0,5% per schijf van 10.000 frank, met een maximum van 2%) en brugpensioenen (inlevering van 1% op brugpensioenen vanaf 34.869 - zonder gezinslasten - of 41.768 frank - met gezinslasten) en de werkloosheid (verlaging van wachttijd van zes tot negen maanden).

Om het plan te financieren werd het normale btw-tarief verhoogd van 19,5 naar 20,5% en werden de accijnzen op benzine, diesel en tabak (exclusief sigaren) opgetrokken. De belasting op een tweede woning en op huurwoningen werd eveneens verhoogd. De roerende voorheffing op kasbons en obligaties steeg van 10,3 naar 13,39%. De roerende voorheffing op dividenden van nieuwe aandelen zou daarentegen worden verlaagd van 25,75 naar 13,39%. In totaal kwamen er voor 55 miljard frank nieuwe belastingen.

Kamer (20 november) en Senaat (23 november) bevestigden het vertrouwen in het kabinet en keurden een verklaring goed, die de regering, overeenkomstig de Wet van 6 januari 1989 op het concurrentievermogen, tot 24 januari 1994 bij-

zondere machten ("volmachten") gaf om het deel van het crisisplan over de concurrentiepositie uit te voeren.

De financiële markten reageerden uitbundig. Op 17 november verlaagde de NBB haar centraal rentetarief van 9,4 tot 8,3%. De Brusselse beurs bereikte een historisch hoogtepunt. De frank naderde de oude bodemlimiet tegenover de mark (21,095 frank) in het Europees Muntstelsel.

Overall elders werd het crisisplan negatief onthaald. De werkgeversorganisatie VBO zei dat de voorgestelde maatregelen niet zouden volstaan om de concurrentiehandicap van de Belgische bedrijven weg te werken. Het ACV kondigde op 17 november aan de strijd voort te zetten. Tot veler verrassing schortte het ABVV zijn acties op, maar onder druk van de basis werd de leiding verplicht de daaropvolgende dagen dat standpunt te herzien. Zoals eerder was afgesproken, werd op 22 november gestaakt in Antwerpen, Limburg en Luik, en op 24 november in de andere provincies. Diezelfde dag was er een nationale staking bij de Spoorwegen, De Post, Belgacom en in het basisonderwijs.

Op 26 november legde, voor het eerst sinds 1936, een algemene staking het openbare leven en de meeste grote bedrijven in het hele land voor een etmaal stil. Door de toegangswegen tot industrieterreinen te versperren - een nieuwe tactiek - slaagden stakersposten er vrij gemakkelijk in het bedrijfsleven te verlammen. ACV en ABVV beklemtoonden dat de stakingen niet de val van het kabinet beoogden en zeiden dat een "kabinet met Verhofstadt" een slecht alternatief was voor het crisisplan.

In een regeringsmededeling op radio en televisie, waarin hij het crisisplan trachtte te verduidelijken, zei premier Dehaene op 29 november dat van iedereen een inspanning wordt gevraagd, "omdat we met zijn allen een stapje achteruit moeten".

Mede onder druk van de acties had Dehaene op 30 november opnieuw een ontmoeting met de vakbonden, die uitleg gaven over de correcties die zij aan het crisisplan wilden aanbrengen. De premier maakte duidelijk dat er weinig ruimte was en er alleen over de uitvoering van sommige maatregelen te praten viel. Op 1 december ontmoette hij een delegatie van de werkgevers. Ook bij hen drong de premier erop aan een gemeenschappelijke verklaring over werkgelegenheid op te stellen. Op 8 en 9 december was er een nieuw gesprek met werkgevers resp. vakbonden.

Met zijn gespreksbereidheid zaaide de premier verdeeldheid onder de vakbonden. Het ACV zei de afloop van de gesprekken af te wachten alvorens verder actie te voeren. Het ABVV hield op 10 december een nieuwe betoging in Brussel, die echter minder deelnemers trok dan de vorige. Ook de staking waartoe sommige ABVV-afdelingen hadden opgeroepen, had minder succes dan de vorige.

Op 14 december stelde de regering aan de vakbonden enkele wijzigingen aan het crisisplan voor, zoals een verhoging van de sociale minimumuitkeringen met 1% op 1 juni 1994 en strikte regels voor de aanwending van de loonmatiging in de (winstgevende) banksector. Het kabinet zei ook bereid te zijn meer tijd vrij te maken voor overleg over de uitvoering van het crisisplan. Twee dagen later kreeg premier Dehaene de toezegging van alle sociale partners te praten over de invulling van de tewerkstellingsmaatregelen uit het crisisplan. Afgesproken werd dat de Nationale Arbeidsraad tegen half januari 1994 een advies zou uitbrengen over de bedrijfsplannen tot arbeidsherverdeling en over de verlaging van de werkgeverspremies op de minimumlonen, en tegen eind januari 1994 over arbeidsflexibiliteit en regeling van sociale conflicten. De leiding van de twee grote vakbon-

den besliste op 21 december voorlopig geen actie meer te voeren tegen het crisisplan en alle aandacht te richten op het overleg met de werkgevers over tewerkstellingsmaatregelen.

Intussen was de regering begonnen met de uitvoering van het crisisplan. Op 17 december keurde de ministerraad het "volmachtbesluit" goed over de verhoging van de btw-voet van 19,5 naar 20,5% en over de accijnsverhoging voor sigaretten en brandstof. Beide maatregelen werden op 1 januari 1994 van kracht. Een week later werd het "volmachtbesluit" goedgekeurd over de loonmatiging die eveneens per 1 januari 1994 inging (koppeling van de lonen aan de "gezondheidsindex" in 1994 en loonstop in 1995 en 1996) en de verlaging van de sociale werknemersbijdragen op de laagste lonen.

Wegens technische problemen, meer bepaald de verschillen in de kinderbijslagregeling voor zelfstandigen en voor werknemers, besliste het kabinet op 24 december de voorgenomen afhouding op de kinderbijslag om te zetten in een algemene belastingmaatregel. Voor de loontrekkenden zou die de vorm aannemen van een verhoging, vanaf 1 april 1994, van de bedrijfsvoorheffing van 4.200 tot 24.000 frank per jaar, afhankelijk van het inkomen. Voor de zelfstandigen zou de SZ-bijdrage worden verhoogd.

Andere maatregelen werden opgenomen in wetsontwerpen die bij het parlement werden ingediend en in 1994 goedgekeurd zouden worden.

Tussen de federale regering en de gewest- en gemeenschapsregeringen ontstond onenigheid over de vraag of op de berekening van de dotaties de "oude" dan wel de gezondheidsindex van toepassing was. Overleg leidde uiteindelijk tot de afspraak aan de dotatieregeling niet te raken, en dus de gezondheidsindex niet toe te passen, maar de "winst" die gewesten en gemeenschappen boeken door de loonmatiging van hun ambtenaren te compenseren door de trekkingsrechten voor tewerkstellingsprogramma's te verminderen.

V. Het buitenlands beleid en defensiebeleid

A. *Buitenlandse politiek*

Zaire. België kon ook in 1993 het conflict tussen het bewind van president Mobutu van Zaire en de oppositie onder leiding van Etienne Tshisekedi en monseigneur Laurent Monsegwo, waarin het partij had gekozen voor de oppositie, niet helpen bijleggen.

Om zijn ongenoegen te uiten over het vastlopen van het democratiseringsproces, weigerde Buitenlandse Zaken de Zairese ambassadeur in Brussel uit te nodigen op de traditionele nieuwjaarsreceptie voor het diplomatiek korps op het Paleis. Om dezelfde reden werd Zaire niet uitgenodigd op de begrafenis van koning Boudewijn.

Op 28 januari sloegen Zairese militairen aan het muiten; zij waren ontevreden omdat hun soldij werd uitbetaald in biljetten van vijf miljoen zaire die volgens de regering-Tshisekedi geen wettig betaalmiddel zijn. Bij rellen in de hoofdstad vielen honderden doden, onder wie de Franse ambassadeur. 's Anderendaags stuurde Brussel 550 para's naar Brazzaville (Congo), om van daaruit Belgen uit Zaire te evacueren. De para's kregen van president Mobutu, in tegenstelling tot de Franse militairen, geen toestemming de grens met Zaire over te steken. Op aanmaning van de ambassade verlieten honderden Belgen de oud-kolonie.

België, Frankrijk en de VS verhoogden de daaropvolgende weken de druk op Mobutu om de macht te delen met de overgangsregering van premier Etienne Tshisekedi, maar de president klampte zich met alle middelen aan zijn positie vast. In een nota die de ambassadeurs van de drie landen op 3 februari aan de adjunct-kabinetschef van de Zairese president overhandigden, stond dat Mobutu's "gebrek aan samenwerking met de overgangsregering van premier Etienne Tshisekedi de oorzaak is van de ongeregeldeheden van de voorbije dagen en van de doden die er in Kinshasa vielen". Het plan langs wettelijke weg de buitenlandse bezittingen van Mobutu in België in beslag te nemen, stuitte op juridische bezwaren.

Brussel weigerde de regering van Faustin Birindwa te erkennen. Mobutu had Birindwa tot premier benoemd nadat hij Tshisekedi op 5 februari had ontslagen. De Hoge Raad van de Republiek, het overgangsparlement, die Tshisekedi had verkozen verwierp het ontslag.

In april liepen de spanningen tussen Brussel en Kinshasa weer op, nadat twee Belgische rijkswachters uit Zaire werden gezet. Dat leidde tot de wederzijdse uitwijzing van diplomatiek personeel.

In een interview met het staatspersbureau Azap zei Mobutu begin oktober dat hij bereid is de spons te vegen over het verleden en opnieuw normale relaties aan te knopen met België, Frankrijk en de VS. Zolang de pat-stelling in Kinshasa bleef voortduren, leek geen van de drie landen daartoe bereid te zijn.

VN-opdrachten. Met het leger nam België ook in 1993 deel aan verschillende humanitaire missies van de Verenigde Naties, meer bepaald in voormalig Joegoslavië, Somalië en Ruanda. De kostprijs daarvan werd geraamd op 4 miljard frank, waarvan Landsverdediging zelf 2,3 miljard betaalde.

In ex-Joegoslavië, waar sinds de lente 1992 Belgische militairen deelnamen aan VN-missies, nam de Belgische luitenant-generaal Francis Briquemont half juli het bevel over de VN-troepen in Bosnië over van de Fransman Philippe Morillon. De troepen stonden vooral in voor de verdeling van voedsel en geneesmiddelen aan de noodlijdende Bosnische bevolking. Een maand na zijn aantreden kwam Briquemont in aanvaring met de Verenigde Staten, nadat hij openlijk afstand had genomen van het Navo-besluit zonedig Servische stellingen in Bosnië te bombarderen.

Ook elders in het voormalige Joegoslavië, meer bepaald in de Baranja, namen Belgische soldaten verder deel aan humanitaire en vredehandhavende VN-missies. Op 19 december werd een Belgische blauwhelm in Bosnië door een sluip-schutter doodgeschoten. Het was de derde Belg die in het voormalige Joegoslavië om het leven kwam.

Op 5 februari besloot de regering nog eens 250 soldaten naar Somalië te sturen om er, met de al aanwezige 550 para's en 76 bemanningsleden van de Zinnia, in Kismayo mee te werken aan de VN-operatie Restore Hope. De Belgische militairen konden de rust en de orde in het gebied grotendeels herstellen. Dat ging wel gepaard met verschillende gevallen van gewapend treffen tussen soldaten en Somalische strijders en/of burgers.

De mensenrechtenorganisatie African Rights beschuldigde begin juli er Belgische militairen van zonder reden ongewapende burgers dood te schieten en "uit racisme" te slaan en te mishandelen. Minister van Landsverdediging Leo Delcroix zei niets af te weten van wandaden van Belgische militairen, maar toen terugkeerde para's op 24 augustus in het radio-magazine Actueel toegaven dat

geparafeerd over de aanleg van het Baalhoekkanaal, de afsnijding van de Bocht van Bath op de Schelde en de kwantiteit en kwaliteit van het Maaswater dat Nederland binnenkomt. Door de Waalse weigering werk te maken van de zuivering van het Maaswater, bleven de zogenaamde Watervedragten geblokkeerd. In de jaren tachtig was intussen de Antwerpse eis over de aanleg van het Baalhoekkanaal en de rechtekking van de Bocht van Bath vervangen door die over de verdieping van de Westerschelde. Maij-Weggen zei bereid te zijn een apart verdrag met Vlaanderen te sluiten over de verdieping van de Schelde, in ruil voor schoner water. Aan Vlaamse zijde werd daar positief op gereageerd. De gesprekken daarover stopten eind oktober, nadat Nederland de verdieping van de Schelde de facto had gekoppeld aan een akkoord met Vlaanderen over het tracé van de hogesnelheidstrein van Antwerpen naar Rotterdam, en de Vlaamse en Nederlandse regering het daarover niet eens werden.

Zaak-Khan. De rijkswacht pakte op 18 oktober in Brussel Amanullah Khan op, de voorzitter van het "Jammu and Kashmir Liberation Front" (JKLF) dat streeft naar de onafhankelijkheid van de Indiase deelstaat Kasjmir en tegen wie een internationaal aanhoudingsbevel was uitgevaardigd wegens terrorisme. Khan was in Brussel op uitnodiging van de socialistische fractie in het Europees Parlement. India vroeg om zijn uitlevering, maar op 29 december werd hij uitgewezen naar Pakistan.

De kwestie leidde tot een incident tussen minister Claes van Buitenlandse Zaken en de Belgische ambassadeur in Pakistan. Hoewel Khan internationaal gezocht werd, had hij van de Belgische ambassade in Pakistan een visum gekregen. Op 20 oktober riep België zijn ambassadeur in Pakistan, Ernest Staes, voor overleg terug. Buitenlandse Zaken sprak van een "ernstige beroepsfout" bij de toekenning van het visum. De ambassadeur zou nagelaten hebben het centraal signalementenblad, de lijst van internationaal gezochte personen, te raadplegen. Minister Claes zei dat "als het van mij afhangt" Staes "geen post meer in het buitenland zal bezetten" en dat "ik geen enkel vertrouwen meer kan stellen in die man". Over die uitlatingen werd hij op 3 november geïnterpelleerd in de Kamer. Claes zei daar dat de ambassadeur zijn fout had toegegeven en dat ook de kanselier van de ambassade, die het visum had geschreven, was teruggeroepen. Op 15 december meldde De Standaard, die zich beriep op bronnen op Buitenlandse Zaken, dat Staes op 3 en 4 oktober niet op de ambassade in Islamabad was, en dat hij pas later vernam dat Khan op 4 oktober een visum had gekregen. Buitenlandse Zaken antwoordde dat Staes had toegegeven dat hij de visumaanvraag op 10 oktober met de kanselier had besproken en goedgekeurd. De polemiek daarover zou begin 1994 voortduren.

Libië. Op 30 mei meldde het officiële Libische persbureau dat minister van Buitenlandse Handel Robert Urbain een onderhoud had met de Libische minister van Buitenlandse Zaken, dat het belang van de samenwerking tussen Libië en België onderstreepte. Urbain was op bezoek in Tunesië en werd daar door Libië benaderd om ook Tripoli aan te doen. Omdat de Verenigde Naties in april 1992 economische sancties hadden afgekondigd tegen Libië, wegens de betrokkenheid van het land bij een bomaanslag op een Amerikaans vliegtuig, zat Buitenlandse Zaken verveeld met het bezoek. Het kabinet-Dehaene zei dat het om een privé-bezoek ging. De premier herhaalde dat op 3 juni in de Kamer, waar hij over de zaak werd geïnterpelleerd. Hij zei dat de Belgische houding tegenover Libië niet gewijzigd was. Volgens Dehaene was Urbain er niet in geslaagd de premier of de minister van Buitenlandse Zaken van zijn trip naar Libië op de hoogte te brengen, zoals dat is voorgeschreven.

Baskische asielzoekers. Op bevel van een Brusselse rechter werden op 9 december Luis Moreno en Raquel Garcia vrijgelaten. Het Baskische echtpaar werd op 15 juni in België aangehouden en vroeg daarop politiek asiel. Spanje vroeg het echtpaar uit te leveren wegens vermeende medeplichtigheid aan terreurdaden van de afscheidingsbeweging ETA. Binnenlandse Zaken wees de asielaanvraag af, maar Commissaris-generaal voor de Vluchtelingen Marc Bossuyt kende begin november het statuut van kandidaat-politiek-vluchteling toe. De rechter vond dat het in die omstandigheden onverantwoord was de twee nog langer vast te houden. Een en ander maakte de Spaanse overheid wrevelig.

B. Defensiebeleid

De ministerraad keurde op 29 januari de krachtlijnen goed van het legerhervormingsplan van minister van Landsverdediging Leo Delcroix. De hervorming was nodig na het besluit van 3 juli 1992 de dienstplicht af te schaffen vanaf de lichting-1994 en de defensiebegroting gedurende vijf jaar op 99 miljard frank te bevriezen. Tegen de geplande hervorming was vanuit de legerleiding in 1992 verzet gerezen.

Kern van het plan-Delcroix is de herstructurering en afslanking van de Land-, Lucht- en Zeemacht. In haar nieuwe vorm zou de Landmacht bestaan uit: een brigade paracommando; drie (in plaats van vier) gemechaniseerde infanteriebrigades (Leopoldsburch-Helchteren; Marche-Bastenaken en Duitsland-Spa); gevechtseenheden, steuneenheden, logistieke en administratieve eenheden en de wapenscholen.

De Luchtmacht zou 72 F-16-gevechtsvliegtuigen behouden, verdeeld over twee Wings (Kleine-Brogel en Florennes); 18 F-16's blijven in operationele reserve. De Luchtmacht behoudt daarnaast haar transport- en communicatiewing (Melsbroek), het Seaking-helikoptersmaldeel (Koksijde) en enkele scholen en ondersteuningseenheden.

De Zeemacht zou twee fregatten, zeven mijnenjagers, vier mijnenvegers en twee commando- en steunschepen overhouden. Op vraag van de Navo wordt een derde fregat in reserve gehouden.

De Medische Dienst wordt als autonome strijdmacht afgeschaft; er komen wel medische steundetachementen voor operationele eenheden.

Een en ander zou de sluiting van enkele tientallen kazernes inhouden. Opmerkelijk was de beslissing in Aat, de woonplaats van de Waalse minister-president Guy Spitaels (PS), tóch een nieuwe kazerne te bouwen. Eerder had minister Delcroix zich daartegen verzet.

Het plan hield ook de afvloeiing tegen 1997 van 700 officieren en 6.000 onderofficieren in, om het maximumaantal militairen in actieve dienst op 40.000 te houden.

De Luchtmacht bleef, bij monde van haar stafchef, luitenant-generaal Guido Van Hecke, kritiek uiten op het plan, meer bepaald op de sluiting van enkele vliegvelden en de verkoop van 44 F-16-gevechtsvliegtuigen. Hij zei wel "als een gedisciplineerd militair de genomen beslissingen loyaal te zullen uitvoeren". Minister Delcroix laakte de "herhaalde pogingen van de Luchtmacht aan de besparingsmaatregelen te ontsnappen".

Begin mei maakte Landsverdediging een lijst bekend van bijna 300 legerdoemen die het van de hand wil doen. Daarvan werd, samen met de verkoop van legermateriaal, een opbrengst van bijna 4 miljard frank verwacht. Dat geld gaat

naar Landsverdediging, ter compensatie van de bevrozing van het defensiebudget.

In juni zei minister Delcroix dat, om de opheffing van de dienstplicht te compenseren, het leger vanaf 1994 jaarlijks 3.000 jongeren onder de 25 jaar in dienst zou nemen voor een periode van maximum vijf jaar; zij zouden nadien worden opgenomen in de legerreserve. De minister nam de maatregel op in het pakket wetsontwerpen ter uitvoering van het legerhervormingsplan, dat hij in december bij het parlement indiende. Voor de opbouw van de legerreserve (30.000 man) zou hij voorts een beroep doen op beroepsmilitairen die aan het einde van hun loopbaan enkele jaren in de reserve willen dienen en op burgers in het kader van de vrijwillige gemeenschapsdienst.

Op 2 juni keurde de regering het investeringsplan voor het leger goed. In plaats van 13 miljard frank over vijf jaar, zou Landsverdediging uiteindelijk 39,2 miljard over acht jaar mogen uitgeven (in het verleden investeerde Landsverdediging ongeveer 25 miljard frank per jaar). Er werd geld uitgetrokken voor onder meer de modernisering van 48 van de 90 F-16-vliegtuigen, waarop de Waalse luchtvaartindustrie fel had aangedrongen, en voor de vervanging van vier kustmijnenvegers.

Het legercontingent voor 1994 werd vastgesteld op ten hoogste 67.000, van wie 48.200 militairen, 17.700 dienstplichtigen en 1.100 wederopgeroepen.

Eurokorps. De regering besliste op 25 juni bijna de volledige Landmacht op te nemen in het Eurokorps, de militaire arm van de Westeuropese Unie die tegen 1 oktober 1995 operationeel moet zijn en waarvoor eerder al Frankrijk en Duitsland troepen hadden toegezegd. Bij de installatie van het Eurokorps, op 5 november in Straatsburg, eiste minister Delcroix dat het Nederlands een van de officiële talen van de militaire organisatie zou worden. Omdat Frankrijk en Duitsland niet geneigd waren op die eis in te gaan, dreigde Delcroix ermee de Belgische financiële bijdrage in te houden. De minister kreeg daarvoor ruime steun in Vlaanderen; de Franstalige pers deed erg schamper over de kwestie. Eind november stemden Frankrijk en Duitsland ermee in, het Nederlands als officiële taal te gebruiken op plechtigheden en in documenten van het Eurokorps.

Onderzoekscommissie. De Kamer van Volksvertegenwoordigers keurde op 17 juni de oprichting goed van een onderzoekscommissie over de legeraankopen. De commissie werd opgericht omdat er geruchten de ronde deden over onregelmatigheden bij militaire bestellingen, onder meer bij de aankoop van Italiaanse Agusta-helikopters. De commissie mocht dossiers bekijken die teruggaan tot 1973.

VI. Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van belangrijke feiten en ontwikkelingen van het verslagjaar die nog niet eerder besproken werden.

Regeringsberschikkingen. Philippe Moureaux (PS) nam op 4 mei ontslag als minister van Sociale Zaken. Moureaux was op uitdrukkelijk verzoek van formateur Jean-Luc Dehaene in maart 1992 minister geworden, maar al bij de regeringsvorming had hij te kennen gegeven het kabinet voortijdig te zullen verlaten om zich ten volle aan zijn ambt van burgemeester van Sint-Jans-Molenbeek te wijden. Hij werd opgevolgd door zijn partijgenoot Bernard Anselme, die voorzitter was van de Franse gemeenschapsregering. Die opengekomen plaats werd ingenomen door Laurette Onkelinx (PS), die tot dan minister van Volksgezondheid, Leefmilieu en Sociale Integratie in het federale kabinet-Dehaene was. Onkelinx

werd opgevolgd door Magda de Galan, die minister van Begroting, Sport en Cultuur was in de Franse gemeenschapsregering. De Galan werd op haar beurt opgevolgd door Eric Tomas, die net als zij tot de PS behoort.

Op 5 september nam Mieke Offeciers ontslag als extraparlamenteair minister van Begroting. Al op 21 april had De Financieel Economische Tijd gemeld dat Offeciers, van wie bekend was dat het politieke werk haar minder lag, wilde terugkeren naar het Vlaams Economisch Verbond (VEV), waar zij tot haar benoeming als minister de studiedienst leidde. Offeciers werd als minister van Begroting vervangen door CVP-voorzitter Herman Van Rompuy, die tevens vice-premier werd. De CVP had tot dan geen vice-premier gehad in de regering-Dehaene, al ging minister van Landsverdediging Leo Delcroix als een feitelijk vice-premier door.

Hervorming administratie. De regering keurde op 29 juli een plan van minister Louis Tobback van Binnenlandse Zaken goed over de herstructurering van de administratie. Tegen 1996 zou het aantal ministeries worden beperkt tot elf, waarvan één nieuw "horizontaal" ministerie van Algemene Zaken. Een hele reeks diensten zou worden afgeschaft. De ambtenaren zouden meer bevoegdheden krijgen en gemakkelijker overgeplaatst kunnen worden.

Centrum voor Gelijkheid van Kansen en tegen Racisme. Eerste minister Dehaene installeerde op 15 juni de raad van beheer van het bij wet van 15 februari opgerichte Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, dat in de plaats kwam van het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid. Johan Leman werd tot directeur ervan aangesteld. Op 24 februari had koninklijk commissaris voor het migrantenbeleid Paula D'Hondt haar eindrapport "Tekenen voor gelijkwaardigheid" aan premier Dehaene overhandigd. Daarin noemt zij de sensibilisering voor het migrantenvraagstuk de grootste realisatie van het Commissariaat.

Meerjarenplan Justitie. De regering keurde op 18 juni een meerjarenplan voor Justitie goed, dat de achterstand van het gerecht wil wegwerken, de kleine criminaliteit harder aanpakken en de overbevolking en onveiligheid in de gevangenen bestrijden. Het plan omvat onder meer de invoering van het snelrecht (dat daders van kleine criminaliteit binnen de twee weken voor de rechter brengt), de bouw van een nieuwe gevangenis in Andenne en de modernisering van andere strafinrichtingen, en een doorgedreven automatisering van de rechtbanken. Om het plan te betalen, werden per 1 januari 1994 de gerechtelijke boetes verdubbeld.

Asielbeleid. Kamer en Senaat wijzigden in het voorjaar de asielwet, teneinde de erkenningsprocedure te versnellen en te verstrengen (Wet van 6 mei 1993). Als gevolg van de nieuwe wet daalde het aantal asielaanvragen en verminderde de achterstand bij de behandeling van de dossiers. Het parlement keurde ook een wet goed, die tewerkstelling van illegale vreemdelingen zwaarder bestraft (Wet van 1 juni 1993).

Vrouwenhandel. Op 11 januari begon een commissie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers een onderzoek naar het beleid inzake vrouwenhandel. De kwestie was door de publikatie van het boek "Ze zijn zo lief, meneer" van Knack-journalist Chris de Stoop, in september 1992, in een stroomversnelling gekomen. Een tussentijds rapport (1 juli) bevatte concrete bewijzen van de betrokkenheid van acht leden van de politie en de administratie van de stad Gent bij de vrouwenhandel. In een tweede tussentijds rapport (1 december) stelde de onderzoekscommissie voor, in de strafwet een afzonderlijk misdrijf mensenhandel in te voeren en de bestraffing van vrouwenhandel te verzwaren.

Nieuwe gouverneur. Camille Paulus (VLD) werd op 10 september benoemd tot gouverneur van de provincie Antwerpen, in opvolging van Andries Kinsbergen die met pensioen ging en diezelfde dag tot minister van Staat werd benoemd.

Burgemeester Brussel. Op 10 april overleed burgemeester Hervé Brouhon (PS) van Brussel. Hij werd opgevolgd door Michel Demaret (PSC), een volks figuur uit de omgeving van Paul Vanden Boeynants.

Zaak-Cools en Agusta-affaire. Er kwamen in 1993 aanwijzingen dat de onopgehelderde moord op minister van Staat André Cools (PS), in juli 1991, te maken zou kunnen hebben met de uitbetaling van smeergeld aan (leden van) de Parti Socialiste bij de aankoop door het leger van 46 Italiaanse Agusta-helikopters in 1988. In februari werd Georges Cywie aangehouden, een Luiks zakenman die de belangen van Agusta in België behartigde en verklaarde dat er smeergeld was betaald. In dat verband werden de namen genoemd van de PS-politici Guy Coëme, die in 1988 minister van Landsverdediging was, en Guy Mathot. Mathot zou aan Cywie een commissie van 175 miljoen frank hebben gevraagd, maar hij ontkende persberichten daarover. Onderzoeksrechter Véronique Ancia, die ook het Cools-onderzoek leidt, liet diverse huiszoekingen verrichten en ondervroeg tientallen personen, ook in Italië. Zo nam zij een brief in beslag waarin Ricardo Baldini, de toenmalige directeur van Agusta-België, de Italiaanse directie een voorstel doet om "discreet de belangen van de Waalse socialisten te behartigen".

Op 14 december werd bekend, dat Ancia Guy Coëme, Guy Mathot en Guy Spitaels (die in 1988 PS-voorzitter was) - "de drie Guy's" - wilde horen. De Luikse procureur-generaal Léon Giet vroeg op 20 december de opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van Coëme, Mathot en Spitaels. De Kamer richtte een speciale commissie op die, in uitvoering van artikel 90 van de grondwet, als onderzoeksrechter zou optreden tegenover Coëme, die vice-premier was in de federale regering. Volgens artikel 90 heeft de Kamer het recht ministers in beschuldiging te stellen en voor het Hof van Cassatie te brengen. Voor de senatoren Mathot en Spitaels was artikel 45 over de parlementaire onschendbaarheid van toepassing. De drie hielden hun onschuld staande.

Bizar was het voorval met PS-kamerlid Alain Van der Biest, wiens naam, samen met die van enkele van zijn medewerkers, eerder was genoemd in de moord op Cools. Van der Biest werd in de nacht van 9 op 10 maart zwaar gewond aange troffen voor zijn woning. Aanvankelijk werd een aanslag niet uitgesloten, maar in november werd het dossier gesloten nadat onderzoek leerde dat het om een val na een nachtje-uit ging.

Wetgeving. Belangrijke wetten die in 1993 tot stand kwamen en nog niet eerder werden vermeld, zijn:

- de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financieringsstelsel voor het witwassen van geld, die financiële instellingen verplicht actief mee te werken met de overheid in de strijd tegen het witten van geld dat afkomstig is van criminele activiteiten.

- de wet van 12 januari 1993 houdende het urgentieprogramma voor een meer solidaire samenleving, die in uitvoering van het regeerakkoord de OCMW-wet en de wet op het bestaansminimum wijzigde en de beteugeling van de landloperij afschafte.

- de wet van 15 februari 1993 over de hervorming van het Riziv, die de sociale partners (vakbonden en werkgevers) een groter aandeel geeft in het beheer van de ziektekostenverzekering, ten nadele van artsen en ziekenfondsen.

Te vermelden is voorts dat op 1 september de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer in werking trad. De wet geeft de burger het recht gegevens op te vragen die in een geautomatiseerd bestand worden bijgehouden.

Kiesstelsel. Bij koninklijk besluit van 15 oktober werden de zetels voor de Kamer, de Vlaamse Raad en de Waalse Gewestraad verdeeld over de (nieuwe) kieskringen die in het kader van de staatshervorming waren opgericht.

KS. Op 2 april, enkele dagen nadat een brief uitlekte van CVP-senator Johan Weyts aan de Vlaamse minister-president, Luc Van den Brande, over wanbeheer bij de NV Kempense Steenkolenmijnen (KS), nam Peter Kluyt ontslag als gedelegeerd bestuurder van het bedrijf dat, via Gimvindus, een dochter van de Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Vlaanderen (GIMV), helemaal in handen was van de Vlaamse overheid. Er was sprake van de uitbetaling van afscheidspremies in het zwart, onverantwoorde participaties (onder meer in Super Club) en belangenvermenging. Twee weken later viel de gerechtelijke politie binnen op de hoofdzetel en in enkele dochterbedrijven van KS. De Vlaamse Raad richtte op 20 april een onderzoekscommissie op, die de opdracht kreeg verslag uit te brengen over het beleid van KS, de reconversie van de Limburgse mijnstreek en de besteding van het gemeenschapsgeld dat daarvoor ter beschikking was gesteld. De onderzoekscommissie kwam, wegens partijpolitiek gekrakeel, niet tot een gezamenlijk besluit. In hun conclusies verweten de meerderheidsfracties de raad van bestuur van KS ondoelmatig beheer en de aandeelhouder onvoldoende toezicht te hebben gehouden. KS nam, zowel wat de opportuniteit als wat de prijs betreft, betwistbare participaties die weinig tewerkstelling opleverden. De meerderheid stelde voor, dat KS zijn activiteiten zou beperken tot de sanering van de mijnterreinen en dat de reconversie zou worden vertrouwd aan een andere organisatie. De Vlaamse regering besliste eind december daartoe de Limburgse Reconversie-maatschappij (LRM) op te richten. Een dochter van de LRM zou instaan voor de realisatie van Fenix, een toeristisch project op de voormalige mijnterreinen van Waterschei, waarvoor de Vlaamse regering op 9 december het licht op groen had gezet. Begin 1994 werd de nv KS opgedoekt en vervangen door de nv Mijnen, die tot 1996 zou blijven bestaan met het oog op de sanering van de mijnterreinen. Het gerechtelijk onderzoek over KS was op het einde van het jaar nog niet afgerond.

Mestactieplan. In juni legde de Vlaamse minister van Leefmilieu, Norbert De Batselier (SP), een gewijzigde versie van het Mestactieplan (MAP) voor advies aan de landbouwers voor. Om overbemesting te bestrijden, die de bodem vervuult en door fosfaat- en nitraatdoorslag het grondwater kan bedreigen, voerde het MAP strenge bemestingsnormen in en bakende het zones af waarin bemesting verboden of verregaand beperkt werd. Het plan maakte het vestigingsbeleid voor landbouwbedrijven afhankelijk van de bemestingsdruk, de omvang van de veestapel en de mestafzetmogelijkheden. De Boerenbond en het Algemeen Boerensyndicaat (ABS) bleven het plan van de hand wijzen, omdat het de veehouderij op gezinsbedrijven onmogelijk zou maken en de industriële veeteelt ongemoeid zou laten. De landbouwers ageerden fel tegen het plan. De Boerenbond zette de CVP, waarvan zij een van de "bevriende standen" is, onder druk. De Batselier weerlegde de kritiek en dreigde met ontslag als de CVP het plan niet zou goedkeuren. Een en ander verzuurde de relaties tussen CVP en SP, maar de Vlaamse regering keurde op 1 oktober het lichtjes bijgestuurde MAP toch goed. Door de invoering van het (juridisch nader te definiëren) begrip "gezinsbedrijf" zou een duidelijker onderscheid worden gemaakt tussen de gezins- en de industriële veeteelt. De Boerenbond reageerde furieus en zette zijn relatie met de CVP op een waakvlam. Land-

bouwers bleven, soms gewelddadig, demonstreren om hun ongenoegen te uiten. De CVP-fractie in de Vlaamse Raad dreigde ermee de begroting-1994 niet goed te keuren, als er geen tegemoetkomingen kwamen voor de gezinsbedrijven. De Vlaamse regering stelde op 29 november de invoering van het MAP vier maanden uit en beloofde nader overleg met de landbouworganisaties en de milieubeweging.

VII. De evolutie in de politieke partijen

De vernieuwing van het partijwezen in Vlaanderen, die begonnen was na de parlementsverkiezingen van 24 november 1991, ging in 1993 onverminderd voort.

Op 20 januari verscheen het eerste nummer van De Burgerkrant, het maandblad van de Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD), de verruimde liberale partij die op 15 november 1992 in de plaats was getreden van de PVV.

In het spoor van VU-voorzitter Jaak Gabriëls, stapten ook VU-kamerlid Hugo Coveliers (3 februari) en burgemeester Antoine Denert van Kruibeke naar de VLD over. Tegen Denert liep in de VU sinds het begin van het jaar een tuchtprocedure, omdat hij op 15 november 1992 voor de BRTN had verklaard niet meer met hart en ziel in de partij te staan. Dat niet iedereen in de VLD opgezet was met de komst van de "verruimers" bleek op het congres van de VLD-Jongeren (23 januari), waar de gedoodverfde kandidaat voor het voorzitterschap, de voormalige VU'er Bart Somers, de duimen moest leggen voor de "liberaal" Didier De Buyst, uit de omgeving van senator Herman De Croo.

De VLD nam op een bijwijlen emotioneel partijcongres van 26-28 maart in Kortrijk vernieuwende statuten aan. Het meest opvallend waren: de invoering van de "geregistreerde kiezers" die, zonder lid van de partij te zijn, inspraak krijgen in de samenstelling van de kieslijsten en stemrecht op het congres; de organisatie van voorverkiezingen bij de opstelling van de kieslijsten; het verbod een politiek mandaat te cumuleren met een bestuursfunctie in ziekenfondsen, vakbonden en werkgeversorganisaties. Die laatste bepaling kreeg tegenwind van onder anderen Emile Flamant, de voorzitter van het liberaal ziekenfonds, die na de goedkeuring ervan het congres verliet. Het congres schrapte de quota-regels die bij de PVV van kracht waren om vrouwen en jongeren een aanwezigheid te waarborgen in de bestuursorganen.

Op 19 juni konden de 82.000 VLD-leden het landelijk partijbestuur en de partijvoorzitter verkiezen. Ongeveer 36.000 VLD'ers namen aan die eerste directe verkiezingen deel. Voor het voorzitterschap haalde Guy Verhofstadt het met 22.425 stemmen van de enige tegenkandidaat, Herman De Croo (10.322 stemmen). Verhofstadt, die als PVV-voorzitter de verruimingsoperatie op gang had gebracht, zag in het resultaat een signaal het werk voort te zetten. Annemie Neyts werd tot ondervoorzitter verkozen.

Op een congres over "burgerdemocratie" in Gent (22-24 oktober) sprak de VLD zich uit voor de rechtstreekse verkiezing van de eerste minister, de minister-presidenten en de burgemeesters. De VLD wil de koning alleen nog een protocolaire functie geven, het overheidsinitiatief drastisch inperken en elke verhoging van de belastingdruk aan een referendum onderwerpen. Het voorstel de provincies en OCMW's af te schaffen, werd door het congres verworpen.

De overstap van voorzitter Gabriëls en andere VU'ers naar de VLD, was voor de Volksunie aanleiding om in februari met de mediacampagne "Ik blijf" te be-

klemtonen dat belangrijke kopstukken van oordeel waren dat de partij nog steeds een rol te vervullen heeft.

Het debat over de rol en het lot van de VU laaide in de zomer weer op, nadat voorzitter Bert Anciaux op 24 juni "Van strijd naar beleid" had voorgesteld, een "politiek project" dat een einde moest maken aan het "wazige" maatschappelijke profiel van de VU. De tekst kreeg kritiek bij een deel van de behoudsgezinde partijvleugel, waarvan senator Jef Valkeniers als woordvoerder optrad. Omstreden punten waren de invoering van de 32-urige werkweek met loonverlies, van een basisinkomen vanaf 18 jaar en van het recht op onbetaalde onteigening van krotwoningen. Valkeniers verweet Anciaux het maatschappelijk programma van de VU een "rood-groene" zwenking te geven. Kritiek kwam er ook van een twintigtal kaderleden, verenigd in de groep "Vlaanderen vandaag", die vond dat de VU weer een communautaire zweepartij moest worden, die zich in het centrum opstelt. Oud-ondervoorzitter Jef Maton pleitte er in een gesprek met De Standaard (19 augustus) voor, de opheffing van de VU bespreekbaar te maken, zodat de partijleden "hun politieke vrijheid terugkrijgen en zij opnieuw een keuze kunnen maken".

Op 11 en 12 september schaarde het partijcongres zich haast eensgezind achter Anciaux en diens inmiddels geamendeerde "project" (zo werd de passage over de 32-urige werkweek geschrapt). Daags nadien maakte Herman Candries, de VU-fractie leider in de Kamer, bekend dat hij naar de CVP overstapte "omdat de versnippering van het politieke landschap contraproductief is voor Vlaanderen". De groep "Vlaanderen vandaag" deelde een week later mee de partij te verlaten en een nieuwe partij op te richten onder de benaming Vlaamse Volkspartij (VVP). Valkeniers kondigde op 14 oktober zijn vertrek uit de VU aan; hij nam als onafhankelijke zitting in de Senaat (en zou in 1994 op zijn beurt tot de VLD toetreden). Hugo Schiltz, de "éminence grise" van de VU, die al die tijd had gezwegen, liet zich in het oktober-november-nummer van "Vlaanderen morgen" sceptisch uit over het voortbestaan van de VU, maar hij beklemtoonde de noodzaak het gedachtengoed van de partij op een of andere manier veilig te stellen. In een reactie op geruchten over gesprekken tussen VU'ers en CVP'ers, zei Anciaux een fusie met de CVP uit te sluiten, maar hij sloot samenwerking niet uit. In de pers verschenen berichten dat de CVP en de VU in antwerpen met een gemeenschappelijke lijst zouden deelnemen aan de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1994.

Het Vlaams-nationaal weekblad *Wij*, dat in feite de spreekbuis van de VU was, hield in september op te bestaan. In de plaats kwam een blad dat de ene week, onder de naam *Wij*, voor abonnees verscheen en de andere week, onder de naam *De Toekomst*, als VU-ledenblad.

De Christelijke Volkspartij (CVP) hield op 5 en 6 juni een "vernieuwingscongres" waarop een ideologisch "basismanifest" werd aangenomen en tientallen, soms radicale resoluties werden goedgekeurd, zowel over het beleid als over de partijwerking. In die radicalisering speelde de kamerfractie, en vooral de zogenaamde Falstaff-groep, een belangrijke rol. Tot de Falstaff-groep, genoemd naar een Brussels café waar ze elkaar geregeld ontmoetten, behoorden zes kamerleden (Johan Van Hecke, Eric Van Rompuy, John Taylor, Karel Pinxten, Stefaan De Clerck en Marc Van Peel). [Op 18 mei schreef *Het Volk* dat de zes een gooi zouden doen naar het CVP-voorzitterschap als Herman Van Rompuy ontslag zou nemen.]

Het congres verwierp elke nieuwe belasting. Het sprak zich uit voor de rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter, wees de invloed van de "standen" op

de besluitvorming in de partij af en aanvaardde een amendement waarin stond dat "alle bestaande verdeelsleutels in de partijstatuten worden afgeschaft". Uit protest daartegen verlieten de vrouwelijke congresleden, die volgens de statuten een gewaarborgde vertegenwoordiging in de diverse partij-organen hadden, de zaal. Het voorstel de opkomstplicht bij verkiezingen af te schaffen, werd echter verworpen.

Partijbestuur (11 september) en partijraad (1 oktober) keurden later de statutewijzigingen goed die het congres had voorgesteld. De nieuwe statuten schafden de leeftijdsgrens voor mandatarissen af (maar beperken principieel de duur van uitvoerende mandaten tot twee ambtstermijnen) en zetten de verkiezing van de partijvoorzitter en de samenstelling van de lijsten open voor alle leden. De "standen" (ACW, Boerenbond en NCMV) verloren het recht bestuursleden te laten coöpteren en de quorumregeling voor vrouwen en jongeren werd geschrapt.

Nog vóór de statutewijziging was doorgevoerd, nam Herman Van Rompuy op 5 september ontslag als partijvoorzitter om minister van Begroting in de federale regering te worden. Het partijbestuur wees, op voorstel van de fracties en het partijbureau, op 7 september kamerfractie leider Johan Van Hecke tot opvolger aan en besliste de benoeming op 4 december aan de 125.000 partijleden voor te leggen. Er dienden zich geen tegenkandidaten aan. Van Hecke, die zei naar een totaal nieuwe partij te streven, werd met 91% van de 44.000 uitgebrachte stemmen als voorzitter geëlitimeerd. Hij zei van de CVP een "Vlaamsgezinde programmapartij in het middenveld" te willen maken en resoluut de macht van de "standen" terug te dringen.

De beperking van de invloed van de "standen" in de partij wekte ongenoegen bij de leiding van ACW en Boerenbond. Meteen na het CVP-congres van juni vroeg ACW-voorzitter Theo Rombouts de resolutie over de "standen" niet te snel uit te voeren, maar Van Hecke hield daar geen rekening mee. In een toespraak op de slotzitting van de Sociale Dagen van het ACW (8 oktober) hekelde Rombouts de standenloze koers van de CVP. "Wij zullen nooit aanvaarden dat de CVP onze verkozenen het recht ontzegt met ons overleg te plegen en onze standpunten in de partij te verdedigen", zei hij. De Landelijke Bediendencentrale (LBC), de christelijke bediendenbond die als centrale van het vakverbond ACV tot het ACW behoort, sprak zich op haar congres van 23 oktober uit voor een onmiddellijke breuk met de CVP.

Tussen de CVP en de Boerenbond kwam het eind september tot een aanvaring, toen de CVP-ministers in de Vlaamse regering tegen de wil van de Boerenbond het Mestactieplan goedkeurden. De Boerenbond zette daarop, naar eigen zeggen, zijn relatie met de CVP op een waakvlam en zette gemeenschapsminister Wivina uit zijn politiek comité.

Partijvoorzitter Van Hecke legde het conflict bij met oud-premier Wilfried Martens, die zich enkele keren - en bijzonder scherp in het populaire weekblad Dag Allemaal van 21 september - kritisch had uitgelaten over de CVP, waar hij zich onheus behandeld door voelde. Van Hecke zei in een interview met Het Laatste Nieuws (6 oktober) dat Martens gewaardeerd moet worden en nog een belangrijke rol kan spelen in de partij. Hij bood hem de tweede plaats aan op de CVP-lijst voor de Europese verkiezingen. Martens ging op 9 november op het aanbod in.

De Socialistische Partij (SP) hield op 18 en 19 december haar "vernieuwingscongres". Ter voorbereiding daarvan werden in oktober de 95.000 leden schriftelijk geraadpleegd over de discussienota "Hoop voor een andere toekomst", waarin tewerkstelling, sociale zekerheid, strijd tegen de fraude, veiligheid en verdraag-

zaamheid als prioriteiten naar voor werden geschoven en waarover duidelijke maatschappelijke keuzes werden voorgesteld. Bijna 44.000 leden namen aan het "referendum" deel en onderschreven de voorstellen van de partijtop. Niet-leden konden in "open hearings" hun stem laten horen over deze thema's. Ook de resultaten daarvan werden "in zeer ruime mate" verwerkt in de congresresoluties. Het congres vroeg de invoering van het gemeentelijk referendum en scherpe maatregelen tegen de fiscale fraude. Het wees stemrecht voor migranten af. Het vroeg dat ambtenaren van de Bijzondere Belastinginspectie zouden kunnen optreden als officier van de gerechtelijke politie. Congresvoorzitter en gemeenschapsminister Norbert De Batselier pleitte voor een "radicaal modern rood-groen socialisme"

Op het tweejaarlijkse administratief congres (17 april) werd Frank Vandebroucke met tweederde van de stemmen en als enige kandidaat in zijn voorzittersfunctie bevestigd. Het was de eerste keer dat de SP-voorzitter in een geheime stemming gekozen werd. Een motie waarin gevraagd werd de SP om te vormen tot een open politieke beweging tegen de VLD en het Vlaams Blok, werd unaniem goedgekeurd.

Begin december zette de Domino-groep een punt achter een jaar werking. De groep, die zestien parlements- en kaderleden van de SP telde, was opgericht op initiatief van partijvoorzitter Vandebroucke als denktank en was erin geslaagd enkele "taboes" van de socialistische beweging bespreekbaar te maken.

Twee kamerleden van Agalev, Mieke Vogels en Jos Geysels, schreven met het boekje "Politieke herbebossing" een repliek op het Burgermanifest van Guy Verhofstadt. Zij wijzen de oude breuklijnen van de hand en willen het maatschappelijke en politieke debat laten verlopen langs een nieuwe breuklijn, tussen materialisme en niet-materialistische waarden.

Op zijn statutair congres van 26 juni handhaafde Agalev de rotatieplicht, de regel dat een verkozen mandataris na twee volle ambtstermijnen plaats moet maken voor een ander partijlid. Tegen de rotatie was bij sommige mandatarissen van het eerste uur, zoals Mieke Vogels en Ludo Dierickx, protest gerezen. Het congres besliste ook bij verkiezingen de Agalev-lijsten open te stellen voor onafhankelijke kandidaten. Om het ledenaantal, dat op 2.500 bleef steken, te verhogen, besliste het congres de contributie te verlagen van 600 naar 365 frank per jaar.

Voor enige opschudding zorgde het bericht dat Fatima Bali, die in 1988 als migrant verkozen was tot gemeenteraadslid in Antwerpen, eind oktober bij een poll maar de negende plaats op de modellijst voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 kreeg. Bali besliste uiteindelijk toch niet uit de partij te stappen.

Gerolf Annemans en Filip Dewinter, twee parlementsleden van het Vlaams Blok, liepen in de Vlaamse Raad een voorwaardelijke schorsing voor drie vergaderingen op, nadat zij tijdens de bijeenkomst van 13 mei herrie hadden geschopt toen, op basis van het gewijzigde reglement, geen debat werd toegestaan over de ontvankelijkheid van twee voorstellen van de partij.

De partijraad van het VB besliste op 11 september een campagne "Welkom thuis" op te zetten, om VU-leden die zich niet langer thuisvoelden in hun partij te overtuigen naar het Blok over te stappen. De raad besliste ook tijdelijk geen enkele betoging meer te organiseren. Kort voordien (5 september) was tijdens een VB-betoging in Ronse een cameraman van de Duitse televisieomroep ZDF aangevallen. Voorzitter Karel Dillen ontkende dat het betogingsverbod een gevolg zou zijn van een interne strijd tussen hem en Filip Dewinter, de propagandaleider van het Blok. De Morgen had op 8 september melding gemaakt van een

"bocht van Dillen", die beslist had het 70-puntenplan over de migranten - het geestkind van Dewinter - in de koelkast te stoppen.

Om rechtstreeks contact te leggen met de burger deelde het Vlaams Blok in heel Vlaanderen een folder uit. Om ook de Franstaligen te bereiken, was die folder in Brussel tweetalig.

Rossem, de partij van de omstrede "beursgoeroe" Jean-Pierre Van Rossem, bleef een chaotisch leven leiden. Senator Willy Goossens zei op 17 juni uit de partij te stappen en als onafhankelijke zitting te nemen, maar uiteindelijk deed hij die stap niet. Kamerlid Jan Decorte nam per 1 september wel zitting als onafhankelijk parlementslid, uit protest tegen het optreden van Van Rossem bij de eedaflegging van koning Albert. Op het einde van het jaar leek het tot een breuk te komen tussen Jean-Pierre Van Rossem zelf en de partij die hij had opgericht.

De parlementaire controlecommissie op de financiering van de politieke partijen besliste op 14 juni de overheidssubsidie aan Rossem gedurende één jaar in te houden, omdat het wettelijk voorgeschreven financiële verslag niet voldeed.

Willy Minnebo, het laatste gemeenteraadslid van de Kommunistische Partij in Vlaanderen, trad in februari in zijn gemeente Zwijndrecht toe tot de Agalev-fractie.

Aan Franstalige kant maakten de PRL (Parti Réformateur Libéral) en het FDF (Front Démocratique des Bruxellois Francophones) op 14 september bekend dat zij een federatie vormen en met gemeenschappelijke lijsten aan alle verkiezingen deelnemen, behalve de gemeenteraadsverkiezingen. Gesprekken daarover waren begonnen na de parlementaire afwerking van de staats hervorming. Waarnemers zagen er vooral een middel in om de electorale positie van beide partijen te consolideren en zo mogelijk te verstevigen. Een en ander veroorzaakte een kortstondige crisissfeer in het Brusselse Gewest, waar het FDF deel uitmaakte van de regering en de PRL in de oppositie zat. Toen het FDF zich bereid verklaarde het regeerprogramma loyaal uit te voeren, werd het incident bijgelegd.

Met de verkiezing (7 januari) van senator Michel Daerden tot voorzitter van de Luikse federatie van de Parti Socialiste (PS) slaagde PS-voorzitter Philippe Busquin erin het slepende conflict in die federatie tussen de zgn. coolisten (de aanhangers van wijlen André Cools) en de zgn. happartisten (de aanhangers van Jean-Maurice Dehousse en José Happart) bij te leggen. Busquin zelf werd op 14 februari met 521 van de 523 stemmen tot partijvoorzitter herkozen.

Partijfinanciering. Het parlement wijzigde, na fors gekibbel, de wet van 1989 over de financiering van de politieke partijen. De Kamer keurde op 21 januari het wetsvoorstel van Luc Dhoore (CVP) en Louis Michel (PRL) goed, dat de subsidies aan de partijen verhoogde van ongeveer 100 tot 500 miljoen frank (50 frank per uitgebrachte stem in plaats van 10) en tegelijk de fiscale aftrekbaarheid van giften van particulieren schrapte en giften van bedrijven of organisaties verbood. In de Senaat verzette de CVP-fractie zich tegen de goedkeuring van het voorstel; zij vond het ongepast de overheidssubsidie aan partijen te verviervoudigen op een ogenblik dat van de bevolking opnieuw besparingsoffers werden gevraagd. Overleg tussen de partijen had geen resultaat. Op 10 juni keurde een wisselmeerderheid (SP, PS, PSC, PRL en Ecolo) in de Senaat het wetsvoorstel ongewijzigd goed (wet van 18 juni 1993); de CVP-fractie stemde, samen met de VLD, de VU en het Vlaams Blok.

Uit het (uitgelekte) verslag van de commissie die de partijfinanciering controleert, bleek dat de partijen in 1992 samen voor 135 miljoen frank aan fiscaal aftrekbare giften hadden gekregen. Een onderzoek van Dirk van Bunder (VUB) leer-

de dat de overheid in dat jaar 877,5 miljoen frank naar de partijen had toegeschoven in de vorm van werkingstoelagen aan de fracties en subsidies; uit giften en andere inkomsten, zoals lidmaatschapsbijdragen, kregen de partijen nog eens 240 miljoen frank.